

ANBRINGELSE AF BØRN MED ETNISK MINORITETS- BAGGRUND

EN FORSKNINGSOVERSIGT

ANBRINGELSE AF BØRN MED ETNISK MINORITETSBAGGRUND

EN FORSKNINGSOVERSIGT

Af Ida Hammen og Tina Gudrun Jensen

Udgivet af Servicestyrelsen og Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
Udgivelsesår 2010

Design og layout: Bysted A/S

Foto: Danny Twang/Scanpix, Getty Images, Henrik Clifford

INDHOLD

FORORD	3
RESUMÉ	4
KAPITEL 1 INDLEDNING	5
KAPITEL 2 HVILKEN BETYDNING HAR KULTUR?	11
KAPITEL 3 BAGGRUND OG ÅRSAGER TIL ANBRINGELSE	15
KAPITEL 4 MØDET MELLEM SOCIALARBEJDERE OG FAMILIER MED ETNISK MINORITETSBAGGRUND	20
KAPITEL 5 SAMMENFATNING	28
BILAG 1	30
BILAG 2	31
BILAG 3	32
BILAG 4	34
LITTERATUR	36

FORORD

FN's Børnekonvention om bl.a. barnets ret til beskyttelse rummer flere henvisninger, der er relevante for anbringelsesproblematikker generelt samt for etniske minoritetsbørn specifikt. Blandt andet fremhæves hensynet til barnets etniske, kulturelle, religiøse og sproglige baggrund. Danmark har forpligtet sig til at leve op til FN's Børnekonvention. Ifølge den danske servicelov har et barn med etnisk minoritetsbaggrund, der anbringes uden for hjemmet, således krav på, at der tages højde for barnets sproglige, kulturelle, etniske eller religiøse baggrund, så der sikres en kontinuitet i barnets liv. Anbringelse af børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund kræver derfor ofte nogle anderledes overvejelser og hensyn fra socialarbejderes side end ved anbringelse af børn med etnisk majoritetsbaggrund.

Denne forskningsoversigt beskriver, hvordan anbragte etniske minoritetsbørn adskiller sig fra børn med etnisk majoritetsbaggrund, med henblik på at indkredse, hvilken betydning kultur og etnicitet har for disse børn og deres forældre. Formålet med denne oversigt er at give et overblik over den nyeste forskning om anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund og at opstille nogle råd og anbefalinger til socialarbejdere i dette praksisfelt. Oversigten er udarbejdet i forbindelse med Servicestyrelsens projekt om hvervning af og støtte til plejefamilier, der tager imod børn med etnisk minoritetsbaggrund. Oversigten fokuserer primært på resultater fra den nyeste skandinaviske forskning på området.

Projektet er blevet udført af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd under ledelse af forsker Tina Gudrun Jensen. Forskningsassistent Ida Hammen har skrevet kapitel 1, 3 og 4, mens Tina Gudrun Jensen har skrevet resumé, kapitel 2 og 5. Studentermedhjælp Pernille Arborg har bidraget med litteratursøgning og -systematisering. Undersøgelsen er finansieret af Servicestyrelsen. Gruppeleder Elisabeth Marian Thomassen og konsulent Kirsten Brun, begge fra Servicestyrelsen, har været lektører på oversigten, mens seniorforsker Kathrine Vitus fra SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd har været referee på oversigten. En stor tak til alle for gode kommentarer.

RESUMÉ

Denne oversigt sammenfatter den nyeste forskning om anbringelse af børn med etnisk minoritetsbaggrund. Oversigten fokuserer på de områder, hvor anbringelsessager med børn med etnisk minoritetsbaggrund adskiller sig fra anbringelsessager med børn med etnisk majoritetsbaggrund, herunder hvilken betydning kultur, etnicitet, religion og sprog har for børnene og deres familier. Oversigten retter sig mod socialarbejdere, der på forskellig vis er involverede i anbringelsen af børn med etnisk minoritetsbaggrund. Formålet med oversigten er dels at give et overblik over den nyeste forskning på området, dels at give nogle konkrete råd og anbefalinger til socialarbejdere, som arbejder inden for området. Kapitel 2 fokuserer på kulturforståelse, kapitel 3 fokuserer på årsager til, at etniske minoritetsbørn anbringes, og kapitel 4 fokuserer på mødet mellem socialarbejderen og familier med etnisk minoritetsbaggrund.

KULTUREL INDSIGT OG

INTERKULTURELLE KOMPETENCER ER VIGTIGE

Forskningen peger på vigtigheden af, at socialarbejderen i arbejdet med familier med etnisk minoritetsbaggrund tager udgangspunkt i en generel viden om forskellige kulturopfattelser og et specifikt kendskab til interkulturelle kompetencer. En overordnet viden om, at kultur ikke er en fast og entydig størrelse, er fundamentet for udviklingen af konkrete interkulturelle kompetencer i praksis.

Ved anbringelser af børn med etnisk minoritetsbaggrund kan kultur få betydning i forhold til barnets socialisering i sin biologiske familie, herunder de sociale vilkår, der danner særlige opvækstvilkår. Det er derfor vigtigt at sætte sig ind i den respektive families historie i forhold til indvandrings- og integrationssituationer.

FORSKELLIGE BAGGRUNDE FOR OG ÅRSAGER TIL ANBRINGELSE

Etniske minoriteter er en samlet betegnelse for en gruppe mennesker med forskellige baggrunde og ressourcer. Indvandrere, efterkommere, flygtninge og uledsagede flygtningebørn har ofte forskellige vilkår i forhold til at etablere et nyt liv i Danmark. Også motivet til at migrere, tab som følge af migrationen, og hvor i migrationsprocessen personen er, har betydning. De socioøkonomiske vilkår,

som personer med etnisk minoritetsbaggrund lever under, kan desuden ofte være forskellige fra etnisk danske.

Børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes relativt hyppigere pga. omsorgssvigt og fysisk vold og relativt sjældnere pga. forældrenes eller den unges eget rusmidelmisbrug. Der er desuden en tendens til, at piger og drenge anbringes af forskellige årsager. Pigerne er udsatte i forhold til konflikter i hjemmet, som handler om deres forpligtelser og roller i forhold til henholdsvis familien og samfundet. Drengene anbringes fra familier i opløsning, hvor moderen ikke kan magte dem længere, og faderen ikke kan være en rollemodel, fordi han er uden arbejde og status i det danske samfund. Det er vigtigt, at socialarbejderen har indblik i de socioøkonomiske vilkår og migrationsprocessens betydning for den enkelte familie med etnisk minoritetsbaggrund.

ET GODT SAMARBEJDE ER AFGØRENDE

– MEN RESSOURCEKRÆVENDE

Forskningen viser, at god kommunikation, inddragelse af og kendskab til familier med etnisk minoritetsbaggrund har stor betydning for, om anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund får et godt anbringelsesforløb. De forskellige undersøgelser peger imidlertid også på, at samarbejdet mellem socialarbejdere og etniske minoritetsfamilier kræver ekstra ressourcer pga. sprogproblemer og vanskeligheder ved at kommunikere regler og værdier. Hvad angår børn med etnisk minoritetsbaggrund under anbringelse, betoner forskningen vigtigheden af, at socialarbejderen er god til at lytte og lægge mærke til det enkelte barn i forhold til betydningen af sprog, kultur, etnicitet og religion.

FOKUS PÅ KULTUREN – OG PÅ BARNET

Sprog, kultur, etnicitet og religion er centrale faktorer i forhold til at sikre kontinuiteten for barnet – herunder den fortsatte kontakt til forældre og familie. Men sprog, kultur, etnicitet og religion har forskellig betydning for det enkelte anbragte barn og den enkelte forælder og tillægges forskellig vægt. Socialarbejderens viden om og hensynet til betydningen af sprog, kultur, etnicitet og religion bør derfor altid tage udgangspunkt i det enkelte individ.

KAPITEL 1

INDLEDNING

Denne oversigt er udarbejdet af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd i forbindelse med Servicestyrelsens projekt om hvervning af og støtte til plejefamilier, der tager imod børn med etnisk minoritetsbaggrund. Oversigten gennemgår den nyeste forskning på området med særligt fokus på betydningen af kultur, etnicitet, sprog og religion. Målgruppen er socialarbejdere, der på forskellig vis er involverede i anbringelsessager af børn med etnisk minoritetsbaggrund. Det drejer sig om kommunalt ansatte medarbejdere, der møder og undersøger forældre og børn; konsulenter, der rekrutterer, godkender og vejleder; institutionsansatte medarbejdere, der forestår det pædagogiske arbejde med anbragte børn, og plejefamilier, der har børn med etnisk minoritetsbaggrund i pleje. Formålet med oversigten er at tilbyde de socialarbejdere, der ønsker det, et overblik over de nyeste forskningsresultater, således at deres overordnede viden om området kan blive styrket. Hvert kapitel afsluttes med en række råd og anbefalinger fra forskningen til socialarbejderne i praksisfeltet.

HVORFOR INTERESSERE SIG SPECIFIKT FOR BØRN MED ETNISK MINORITETS BAGGRUND?

Der er flere grunde til, at en forskningsoversigt om anbringelse og etnicitet er relevant. For det første viser forskningen, at anbringelsesforløbet kan variere, alt efter om barnet har etnisk minoritets- eller majoritetsbaggrund (fx Egelund et al., 2008). For det andet er der noget, der tyder på, at det kræver nogle særlige overvejelser og hensyn, hvis socialarbejderne skal sikre, at en anbringelse ikke stiller de etniske minoritetsbørn ringere end andre børn (Larsen, 2009: 27). Og for det tredje peger forskningen på, at socialarbejderne selv efterlyser mere viden om området (Hannemann, 2003).

TERMINOLOGI

'Personer med etnisk minoritetsbaggrund' er ikke en homogen gruppe, men derimod en række vidt forskellige mennesker, der måske ikke har andet tilfælles, end at de eller deres forældre på et eller andet tidspunkt er indvandret til Danmark. Vi bruger betegnelsen 'børn med etnisk minoritetsbaggrund' for at understrege, at børnene først og fremmest er børn, og først derefter, at de har en baggrund, der på forskellig måde adskiller sig fra majoritets-

samfundet. Af skrivetekniske hensyn omfatter betegnelsen 'børn med etnisk minoritetsbaggrund' også gruppen af unge (13-17 år) medmindre andet er anført.

Betegnelsen 'migrant' bruges om mennesker, der lever og arbejder i et andet land end deres hjemland.

Betegnelsen 'socialarbejder' er en bred betegnelse, der omfatter både kommunalt ansatte sagsbehandlere, konsulenter, pædagogisk institutionspersonale og andre, der arbejder professionelt med anbringelsesområdet. Når vi refererer direkte til en bestemt undersøgelse, bruger vi så vidt muligt de betegnelser, der anvendes i den undersøgelse, medmindre det skaber forståelsesproblemer.

DE RETSLIGE RAMMER FOR ARBEJDET MED ANBRINGELSE AF BØRN

De overordnede rammer for arbejdet med anbringelse af børn sættes af FN's konvention om Barnets rettigheder, herefter 'Børnekonventionen', og af Lov om Social Service, herefter 'serviceloven'. Børnekonventionen blev vedtaget i FN i 1989, og i 1991 forpligtede Danmark sig til, at nye love skal udformes i overensstemmelse med Børnekonventionen. Børnekonventionen udgør en slags grundlov for alle børn i verden, og den er udformet med det formål at sikre verdens børn de samme rettigheder, herunder retten til at blive beskyttet mod misbrug, diskrimination og retten til at udvikle sig bedst muligt med indflydelse på sit eget liv. At Danmark har forpligtet sig til at overholde Børnekonventionen indebærer i praksis bl.a., at den offentlige administration – og herunder den enkelte socialarbejder – skal være opmærksom på at overholde Børnekonventionen, når den behandler og afgør sager og udformer administrative forskrifter.

Børnekonventionen indeholder en række generelle paragraffer om barnets ret til beskyttelse. Der er især tre, som er relevante i forhold til anbringelsesproblematikker generelt og herunder også i forhold til anbringelse af børn med etnisk minoritetsbaggrund:

1. Artikel 9 stk. 3 og 4, hvoraf det fremgår, at et barn, der er adskilt fra dets ene eller begge forældre, har ret til

at opretholde regelmæssig personlig forbindelse med forældrene, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv. Her står også, at staten har forpligtelse til at genskabe kontakten mellem børn og forældre, hvis adskillelsen er en følge af en handling iværksat af staten (fx tilbageholdelse eller fængsling af en forælder).

2. Artikel 20, stk. 3, hvoraf det bl.a. fremgår, at staten i forbindelse med anbringelse af et barn uden for hjemmet skal tage 'tilbørligt' hensyn til ønskeligheden af sammenhæng i et barns opvækst og til barnets etniske, religiøse og sproglige baggrund.
3. Artikel 30, hvoraf det fremgår, at børn, der tilhører et etnisk, religiøst eller sprogligt mindretal, ikke må nægtes retten til i fællesskab med andre medlemmer af sin gruppe at udøve sin egen kultur, at bekende sig til og udøve sin egen religion eller bruge sit eget sprog (Socialjura, 2009).

SERVICELOVEN

I serviceloven er det præciseret, hvilken konkret opgave og hvilket ansvar, der påhviler den enkelte socialarbejder, som arbejder med børn og unge med behov for særlig støtte. I § 46 stk. 1 og stk. 5 om udsatte børn og unge sættes fokus på, at udsatte børn og unge skal sikres de samme muligheder som andre børn og unge, at indsatsen skal være til barnets bedste, og at indsatsen skal sikre kontinuitet i barnets liv.

Stk. 1: Formålet med at yde støtte til de børn og unge, der har et særligt behov for denne, er at skabe de bedst mulige opvækstvilkår for disse børn og unge, så de på trods af deres individuelle vanskeligheder kan opnå de samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som deres jævnaldrende.

Stk. 5: Ved anvendelse af bestemmelserne i dette kapitel skal der lægges afgørende vægt på, at støtten ydes ud fra barnets eller den unges bedste, herunder at der lægges vægt på at give barnet eller den unge en stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i opvæksten (www.retsinformation.dk).

Børnekonventionen er ikke direkte indskrevet i serviceloven. Der er dog løbende tilføjet vejledninger om særlig støtte til børn, unge og deres familier. Vejledning nr. 99 af 5. december 2006 indeholder to af de mest centrale punkter i forhold til børn med etnisk minoritetsbaggrund, nemlig punkt 278 og punkt 459. I punkt 278 under overskriften 'Børn af anden etnisk oprindelse end dansk' præciseres det at:

Tilhører barnet eller den unge en etnisk minoritet, må kommunen ved udarbejdelse af handleplanen tage det nødvendige hensyn til de særlige forhold, som barnets eller den unges etniske, religiøse, kulturelle eller sproglige baggrund kan udgøre ved en anbringelse uden for hjemmet. Det kan bl.a. være relevant i forhold til valg af personlig rådgiver eller kontaktperson. Særligt må der lægges vægt på hensynet til, at der skabes sammenhæng i barnets eller den unges opvækst. I nogle tilfælde vil det være hensigtsmæssigt at vælge et anbringelsessted, hvor der er personer med samme baggrund som barnet eller den unge. Andre gange kan det være hensigtsmæssigt at lægge vægt på, om der i anbringelsesstedets nærmiljø er mulighed for, at barnet eller den unge fx kan modtage sprogundervisning, dyrke sin religion eller have kontakt til sit oprindelige etniske miljø. Sådanne overvejelser bør foretages i samarbejde med forældrene, da der kan være kulturelle forskelle internt i et etnisk miljø og forskelle mellem de enkelte familiers indstilling til disse spørgsmål, som der skal tages højde for (Socialministeriet, 2006).

Og i punkt 459 om valg af anbringelsessted fremgår bl.a. følgende:

Ved valg af anbringelsessted til børn og unge fra etniske minoriteter må kommunen tage tilbørligt hensyn til de særlige forhold, som barnets eller den unges etniske, religiøse, kulturelle og sproglige baggrund giver anledning til. Der må særligt lægges vægt på hensynet til, at der skabes sammenhæng i barnets eller den unges opvækst (Socialministeriet, 2006).

Både i punkt 278 og 459 påpeges vigtigheden af at skabe kontinuitet i etniske minoritetsbørns og -unges liv ved

anbringelser, gennem et hensyn til de særlige forhold, der gør sig gældende i relation til det enkelte barns sproglige, kulturelle, etniske eller religiøse baggrund. Hvis socialarbejderen skal sikre, at barnet tilbydes lige muligheder, at anbringelsen er til barnets bedste, og at kontinuiteten bibeholdes, jf. servicelovens § 46, kræver det ofte nogle anderledes overvejelser og hensyn fra socialarbejderens side end ved anbringelser af børn med etnisk majoritetsbaggrund. Dette skyldes ganske simpelt, at den offentlige administration og de relevante institutioner på anbringelsesområdet overvejende er bygget op omkring majoritetsbefolkningens kulturelle værdier, som formidles gennem det danske sprog osv.

HVILKE UNDERSØGELSER BASERER FORSKNINGSOVERSIGTEN SIG PÅ?

Forskningen omkring anbringelse af etniske minoritetsbørn er stadig relativt sparsom, selvom der inden for de seneste år er kommet flere undersøgelser til. Den nyeste forskning er især repræsenteret af de nordiske lande.

Den nyeste forskning, som vi refererer til her, er baseret på både kvalitativ og kvantitativ metode. Helt overordnet kan man karakterisere kvalitative metoder ved, at de giver indsigt i erfaringer set i forhold til den kontekst, som disse erfaringer opstår i. Desuden fungerer kvalitative metoder som den primære garant for, at de kvantitative forskningsspørgsmål har relevans; det vil sige, at forskningsspørgsmålene er funderet i informanternes oplevede virkelighed. De kvantitative undersøgelser siger til gengæld noget om omfanget af de forskningsspørgsmål, der måles på, og de kan desuden bruges til at indikere årsagssammenhænge.

Undersøgelserne i denne forskningsoversigt omhandler for det første en grundlæggende kortlægning af omfanget og karakteren af de anbragte etniske minoritetsbørns problemer, herunder de etniske minoritetsfamiliers sociale baggrund, anbringelsesårsager, anbringelsesfrekvens og anbringelsessted. For det andet omhandler undersøgelserne analyser af betydningen af kultur og etnicitet i anbringelsessager og forskellige aspekter i mødet mellem anbringelsessystem og personer med et-

nisk minoritetsbaggrund, belyst gennem analyser af anbringelsesjournaler, observationer og interviews med socialarbejdere, anbragte børn og forældre. Nedenfor vil vi beskrive det datamæssige grundlag for forskningsoversigten i store træk.

KVANTITATIVE UNDERSØGELSER

Det er først og fremmest SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, der står for den kvantitative kortlægning af forholdene for de anbragte etniske minoritetsbørn i Danmark. Her er den såkaldte 'Forløbsundersøgelse af anbragte børn' central. I forløbsundersøgelsen følger man alle anbragte børn født i 1995, herunder også de etniske minoritetsbørn. SFI har foretaget afrapportering omkring 1995-årgangen i nu to omgange, hvoraf den seneste er fra 2008. Men alt i alt har forløbsundersøgelsen kastet flere kvantitative analyser og en enkelt kvalitativ analyse af sig, som alle indgår i denne oversigt: Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004; Egelund & Hestbæk, 2007; Egelund et al., 2008; Møller & Skytte, 2004.

Ud over de danske kvantitative resultater inddrager vi også kvantitative forskningsresultater fra Norge (Bø, 2004) og fra Sverige (Vinnerljung, 2008). Begge afdækker anbringelsesfrekvenser for etniske minoritetsbørn på baggrund af et større datamateriale.

Resultaterne fra de kvantitative undersøgelser vil hovedsageligt blive beskrevet i indledningen og i kapitel 3.

KVALITATIVE UNDERSØGELSER

Siden 2002 er der blevet foretaget flere danske og enkelte norske kvalitative undersøgelser. Undersøgelserne belyser væsentlige erfaringer og problemstillinger omkring anbringelser af etniske minoritetsbørn gennem analyser af anbringelsesjournaler, observationer og interviews med socialarbejdere, forældre og børn (Christensen, 2006; Hannemann, 2003; Hannemann & Hansen, 2005; Larsen, 2009; Rasmussen, 2004; Skytte, 2002, 2005, 2007; Aannestad, 2004 m.fl.).

Resultaterne fra de kvalitative undersøgelser vil hovedsageligt blive beskrevet i kapitel 4.

KATEGORISERINGER AF BEFOLKNINGSGRUPPER

Som baggrund for forskningsoversigten vil vi først præsentere statistisk materiale omkring omfanget af anbragte børn og anbringelsessted i forhold til forskellige befolkningsgrupper i Danmark. I forløbsundersøgelsen af anbragte børn (Egelund et al., 2008) er børnene inddelt i tre befolkningsgrupper, baseret på Danmarks Statistiks opdelinger:

- 'Indvandrere': Personer, der er født i udlandet, og hvis forældre begge (eller den ene, hvis der ikke findes oplysninger om den anden) er udenlandske statsborgere eller født i udlandet.
- 'Efterkommere': Personer født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er danske statsborgere eller født i Danmark.
- 'Øvrige': Personer, hvor mindst én af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark, uanset persons eget fødeland og statsborgerskab. Disse betegnes også som etniske danskere.

Kategoriseringerne af anbragte etniske minoritetsbørn er grove og rummer børn, der er opvokset med vidt forskellige vilkår. Man kunne for eksempel skelne mellem indvandrere og flygtninge, som må antages ofte at have meget forskellige motiver og vilkår for at integrere sig i samfundet. Norsk forskning om anbringelser af etniske

minoritetsbørn opererer med en opdeling i indvandrere og flygtninge (Bø, 2004a: 3). Bemærk dog, at denne opdeling ikke er brugt her.

OMFANGET AF ANBRAGTE BØRN

SFI's landsdækkende forløbsundersøgelse af anbragte børn i Danmark viser, at andelen af børn og unge anbragt uden for hjemmet afhænger af børnenes alder. Indvandrere på tværs af alder har en signifikant højere anbringelsesfrekvens end øvrige (etniske danskere), mens efterkommere på tværs af alder har en signifikant lavere anbringelsesfrekvens end øvrige (etniske danskere). Forholdet mellem andelen af anbragte etniske danskere, indvandrere og efterkommere er dog meget forskelligt, afhængigt af hvilken aldersgruppe man kigger på, så alt i alt tegner der sig et komplekst billede af sammenhængen mellem indvandrerstatus og anbringelser.

Ser man på de enkelte aldersgrupper, viser det sig imidlertid, at indvandrebørnene kun har en højere anbringelsesfrekvens blandt de 13-17-årige anbragte (2,98 pct. mod 2,62 pct. af de etnisk danske unge), mens de er decideret underrepræsenteret blandt de 6-12-årige anbragte (0,73 pct. mod 0,96 pct. af de etnisk danske børn) og blandt de 18-24-årige anbragte (0,82 pct. mod 0,90 pct. af de etnisk danske unge). Efterkommerbørn er underrepræsenteret i alle aldersgrupper, indtil de fylder 18 år, hvorefter flere efterkommere end etniske danskere er anbragt som efterværnforanstaltning (Egelund et al., 2008: 225).

TABEL 1.1

ANDELEN AF ANBRAGTE PR. 31.12.2005 SÆRSKILT FOR ALDERSGRUPPER OG INDVANDRERSTATUS. PROCENT.

	DANSKERE		INVANDRERE		EFTERKOMMERE	
	Procent anbragte	Procent-grundlag	Procent anbragte	Procent-grundlag	Procent anbragte	Procent-grundlag
0-5 år	0,34	355.265	0,39	3.302	0,27**	36.549
6-12 år	0,96	441.562	0,73**	13.672	0,62***	33.700
13-17 år	2,62	289.974	2,98**	17.090	1,95***	14.375
18-24 år	0,90	359.928	0,82*	39.825	1,11*	10.027
Total	1,12	1.446.729	1,29***	73.889	0,74***	94.651

Anm.: Stjernerne indikerer signifikansniveau for forskellen til danskere i samme aldersgruppe. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.
Kilde: Tabellen er taget fra Egelund et al., 2008: 226.

I forløbsundersøgelsen betoner forskerne vigtigheden af at sondre mellem forskellige aldersgrupper, da en del af de særlige forhold, der kan gøre sig gældende ved anbringelser af indvandrere og efterkommere, kan forsvinde, hvis denne sondring ikke bibeholdes (Egelund et al., 2008: 226).

Vinnerljangs undersøgelse (2008) fra Sverige, baseret på svenske registerdata, bekræfter det danske billede i grove træk: Ved korrektion for socioøkonomiske baggrundsfaktorer er der ingen overrepræsentation af anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund i alderen 7-12 år, mens der er en moderat overrisiko for anbringelse af unge med etnisk minoritetsbaggrund mellem 13-17 år. Vinnerljang forklarer først og fremmest overrepræsentationen af anbragte unge med etnisk minoritetsbaggrund mellem 13-17 år med lav socioøkonomisk status.

ANBRINGELSESTED

SFI's forløbsundersøgelse af årgang 1995 (2008) viser, at børn med etnisk minoritetsbaggrund relativt ofte anbringes på døgninstitutioner og på socialpædagogiske opholdssteder. Hvor 51 pct. af de anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes i plejefamilier, sker det for 68 pct. af etnisk danske anbragte børn (og for lidt flere endnu af børnene med blandet dansk og etnisk minori-

tetsoprindelse) jf. tabel 1.2¹. Dette er en bekræftelse af Skyttes resultater (2002). Hun viste på baggrund af landsdækkende statistisk materiale fra 2000, at både indvandrere og efterkommere på landsplan blev anbragt i familiepleje med signifikant lavere hyppighed end børn med etnisk majoritetsbaggrund (Skytte, 2002: 211).

Ifølge forskerne bag forløbsundersøgelsen kan en del af forklaringen på forskellen mellem, hvor børn med hhv. etnisk majoritets- og minoritetsbaggrund anbringes, ligge i manglen på plejefamilier med anden etnisk oprindelse end dansk, hvilket kan gøre det vanskeligt at overholde Børnekonventionens krav om kontinuitet i forhold til barnets sprog, kultur, etnicitet og religion (Egelund et al., 2008). Men der mangler undersøgelser, der kan forklare forskelle i valg af anbringelsessted til henholdsvis minoritetsetniske og majoritetsetniske børn og unge (Møller & Skytte, 2004: 17).

Forløbsundersøgelsen (2008) viser desuden, at der er en markant højere forekomst af tvangsmæssige anbringelser blandt børnene med etnisk minoritetsbaggrund. For årgang 1995 gælder det særligt børn med oprindelse i Europa uden for Norden og EU samt i Afrika (Egelund et al., 2008: 247).

TABEL 1.2

ANBRAGTE 10-ÅRIGE PR. 31.12.2005 FORDELT EFTER ANBRINGELSESTED, SÆRSKILT FOR FORÆLDRENES OPRINDELSE. PROCENT.			
	DANSKERE	ETNISK MINORITETS- OPRINDELSE	BLANDET DANSK OG ETNISK OPRINDELSE
Plejefamilie	68	51	74
Socialpædagogisk opholdssted	10	12	10
Døgninstitution	22	37	16
Procentgrundlag	628	43	38

Kilde: Tabellen er taget fra Egelund et al., 2008: 233.

Note 1: SFI baserer deres undersøgelse på Danmarks Statistiks opdeling i indvandrere, efterkommere og øvrige, men arbejder med en yderligere differentiering, der bl.a. gør det muligt at undersøge vilkårene for personer med blandet dansk og etnisk oprindelse, hvor én forælder er indvandrer eller efterkommer, og den anden forælder ikke er (Egelund et al., 2008: 228). Denne kategori vil ikke blive yderligere beskrevet her.

De store forskelle i anbringelsesfrekvenser og typer af anbringelsessted blandt børn med forskellig baggrund, inden for forskellige aldersklasser, indikerer, at anbringelsesforløb og andre forhold omkring anbringelsen kan variere meget blandt børn med etnisk majoritetsbaggrund, indvandrere og efterkommere. Det er derfor vigtigt, at socialarbejderen orienterer sig i forhold til de specifikke problemstillinger, der knytter sig til anbringelse af etniske minoriteter, således at børn med etnisk minoritetsbaggrund sikres lige muligheder, anbringelser til barnets bedste og kontinuitet i anbringelsen.

OVERSIGTENS INDHOLD OG OPBYGNING

Kapitel 2 omhandler kulturforståelser og socialarbejderens interkulturelle kompetencer. Kapitel 3 giver en baggrundsviden om generelle vilkår for personer med etnisk minoritetsbaggrund, som socialarbejderen bør være opmærksom på i anbringelsesarbejdet. Kapitel 4 præsenterer forskningsresultater om mødet mellem socialarbejder og personer med etnisk minoritetsbaggrund. Her er de væsentligste fokuspunkter kommunikation mellem socialarbejder og personer med etnisk minoritetsbaggrund, inddragelse af forældre og børn med etnisk minoritetsbaggrund i anbringelsessager og betydningen af sprog, kultur, etnicitet og religion for den enkelte etniske minoritetsperson. Til sidst følger fire bilag med en række retningslinjer og anbefalinger, der kommer fra forskellige undersøgelser af anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund.

KAPITEL 2

HVILKEN BETYDNING HAR KULTUR?

Dette kapitel søger at indkredse, hvilken betydning kultur har, herunder hvilken rolle kultur spiller i det sociale arbejde omkring anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund. Kapitlet tager udgangspunkt i, at kultur ikke er noget i sig selv, men hele tiden skabes af personer i praksis. Derfor har folk også forskellige forståelser af, hvad kultur er. Det er vigtigt, at man som socialarbejder er bevidst om, hvilken kulturforståelse man implicit arbejder med, og hvilke problematikker dette kan indebære i arbejdet. Indledningsvist gennemgår vi forskellige måder at forstå kultur på, da kulturforståelsen kan være afgørende for at skabe et sagsbehandlings- og anbringelsesforløb med gensidig respekt og forståelse.

EVOLUTIONISTISKE OG RELATIVISTISKE KULTURFORSTÅELSER

Forståelsen af kultur har betydning for den måde, man som socialarbejder møder borgere med etnisk minoritetsbaggrund. Man kan blandt andet skelne mellem to basale holdninger til kultur – en evolutionistisk og en relativistisk kulturforståelse – som vi vil skitsere her.

En evolutionistisk kulturforståelse forudsætter, at alle kulturer og samfund har en ensrettet udvikling; de antages at bevæge sig mod samme mål. Man taler således om, at nogle kulturer er højere 'udviklede' end andre. Det antages, at personer fra en 'højere udviklet' kultur i kraft af deres selvopfattede overlegne position mener at vide, hvad der er bedst for personer fra 'lavere udviklede' kulturer. Der ligger implicit i denne forståelse et behov for at 'hjælpe' samfund og kulturer, der identificeres som markant anderledes og 'underudviklede'. Folk skal tillære sig den højere kultur og tage afstand fra den 'laverestående' kultur for deres eget bedste, dvs. de skal assimileres (dvs. tilpasses) ind i majoritetskulturen. I det sociale arbejde kan en evolutionistisk kulturopfattelse betyde, at klienter med etnisk minoritetsbaggrund måles ud fra socialarbejderens eget kulturelle ståsted, fordømmes som anderledes (Hagen & Qureshi 1996: 28) og evt. 'skånes' for deres egen kultur.

Med en evolutionistisk kulturforståelse kan man komme til at overse værdifuldheden i andre egenskaber og baggrunde end de etnisk danske. At kunne give sine børn

muligheden for at vokse op som etnisk dansker ses ud fra denne kulturforståelse som den bedste mulighed, man kan give sit barn. Borgerens interesser og præferencer tages for givet ud fra et bestemt paradigme om, at vestlige lande er højere udviklede og har entydigt mere attraktive livsformer end andre (kulturer).

I modsætning til den evolutionistiske kulturforståelse går en relativistisk kulturforståelse ud på at anerkende, at enhver kultur har en unik historie og logik. Dette indebærer en forståelse af, at kulturer er forskellige og derfor ikke kan måles direkte med hinanden; det vil sige, at man ikke kan tale om, at nogle kulturer er bedre eller højere udviklede end andre. I forhold til det sociale arbejde kan en relativistisk kulturforståelse danne grundlag for en ukritisk tilgang til problemfyldte familier, hvor man – af frygt for at nedgøre andres kultur – undlader at interagere, hvor man ellers, hvis familien havde haft den samme 'kultur' som én selv, ville have ageret. Det vil sige, at socialarbejderen kan komme til at være tilbageholdende over for borgere med etnisk minoritetsbaggrund og således svække grundlaget for at træffe de rette afgørelser.

Den evolutionistiske og den relativistiske kulturopfattelse har det til fælles, at de hviler på en idé om kultur som en naturgiven størrelse – som noget folk bliver født ind i, en arv, de lever med og giver videre til næste generation. I begge forståelser betragtes kultur som en statisk og ensartet størrelse, og en person ses som repræsentant for 'sin' kultur. I begge forståelser kan kultur blive en forklaring på borgerens problemer. Det er imidlertid vigtig at være forbeholden over for at bruge kultur som forklaring. Der er en risiko for at generalisere ud fra kultur, hvilket afspejler en statisk kulturforståelse. En sådan kulturforståelse afgrænser etnisk minoritetskultur og kan betyde, at man som socialarbejder kan komme til at definere sine klienter ud fra stereotyper. Desuden indebærer en sådan kulturforståelse, at man kan komme til at undervurdere etniske minoriteters evne til tilpasning og fratage dem deres eget personlige ansvar. Denne kulturforståelse kommer dermed til at virke racistisk (Mørck, 1998: 13). Borgeren føler sig umyndiggjort og har følelsen af afmagt i sagsbehandlingssituationen, idet han eller hun opfattes som et passivt 'offer' for sin kultur.

KONTEKSTUELLE FORSTÅELSER AF KULTUR OG ETNICITET

Hvor evolutionistiske og relativistiske kulturforståelser begge bygger på en statisk kulturforståelse, gør en kontekstuel kulturforståelse op med sådanne statiske idéer om kultur. I stedet ses forskelle mellem etniske og kulturelle grupper som noget, der skabes i sammenhæng med de kontekster, personer indgår i. Kultur anses således ikke som noget, der er naturgivent, men som noget, der *skabes* i konteksten. Dermed ses kulturelle træk som udtryk for en dynamik mellem fx familien og den sociale og lokale kontekst – og ikke som en egenskab ved en bestemt kultur.

Kultur er ikke nødvendigvis fælles for en gruppe og forandres fra generation til generation (Wikan, 2002). Dette gør sig særligt gældende i takt med, at etniske minoriteter i Danmark opholder sig her i længere tid, bliver 'anden-generationsindvandrere' eller 'efterkommere' og dermed personer, der er født eller opvokset i Danmark. Disse personer er omgivet af mange forskellige kulturelle traditioner – fra Danmark, familiens oprindelsesland, samt evt. andre lande, der er i spil i transnationale familier – som giver dem en særlig profil.

Begrebet etnicitet bruges ofte til at beskrive nationale forskelle. Ligesom kultur har etnicitet ikke noget substantielt indhold. Etnicitet beskrives derfor ofte som noget, der opstår i mødet mellem 'os' og 'de andre'. Etnicitet er dermed oplevede kulturelle forskelle, der gøres relevante i relationer mellem mennesker (Eriksen & Sørheim, 1994). Etnisk identitet er social og relationel, idet den opstår på baggrund af et samspil mellem vores selvbillede og det offentlige billede af os og dermed involverer både den interne og personlige selvopfattelse og de eksterne omgivelser opfattelser og kategoriseringer (Jenkins, 1996). Her er det bl.a. vigtigt, at visse etniske identiteter i forvejen tillægges bestemte betydninger. Sådanne betydninger er med til at definere og begrænse omgivelsernes billede af denne person og bliver dermed til forudantagelser og kulturelle stereotyper.

HVILKEN BETYDNING HAR KULTUR SÅ?

En kontekstuel forståelse af kultur som ovenfor beskrevet

kan gøre det svært at få øje på kultur overhovedet. Modsat kan en statisk kulturforståelse indebære en risiko for, at kultur tillægges for stor vægt, hvilket udelukker alternative perspektiver og forklaringer, som måske ikke nødvendigvis har noget med kultur at gøre.

Hvad er så betydningen af det kulturelle? Når integrationsforskere taler om betydningen af kultur blandt etniske minoriteter, er det først og fremmest i betydningen af et individs familiebaggrund og socialisering i familien, herunder også de sociale vilkår, der kendetegner familien (Mørck, 1998; Prieur, 1999). Hermed menes familiekultur i bred forstand, i forhold til familiens historie, vilkår og måder at handle på. Kultur er således først og fremmest et spørgsmål om familiemæssig baggrund, socialisering og position i samfundet, som danner særlige opvækstvilkår. Som socialarbejder er man derfor først og fremmest nødt til at finde ud af, hvad det er for en familie, man har med at gøre, og hvad familiens historie er. Her er der fx stor forskel på indvandrer- og flygtningefamilier i forhold til deres respektive problematikker og sociale relationer. Dette vil blive uddybet i næste kapitel.

Et fokus på familiebaggrund i bred forstand åbner op for viden om de vilkår, der kendetegner børn med etnisk minoritetsbaggrund. Her har forskningen påpeget forskellige normer for familien, bl.a. blandt ikke-vestlige familier med et kollektivistisk livssyn, der er orienteret i forhold til hele familien. Det vil sige, at familien udgør en enhed, som individet er en integreret del af. På den måde vedrører det individuelle familiemedlems handlinger hele familien, og familien er således præget af gensidige forventninger, fx forældres forventninger til børnenes fremtid, som betragtes som et anliggende, der vedrører hele familiens status. Dette livssyn sættes ofte i kontrast til et individualistisk livssyn, som bl.a. kendetegner danske idealer om opdragelse, hvor lighed, frihed og selvrealisering prioriteres. Det ville dog netop være udtryk for en statisk kulturopfattelse at kategorisere etniske minoritetsfamilier som 'kollektivistiske'. Ofte vil børneopdragelse i forskellig grad ske både ud fra et kollektivistisk og et individualistisk livssyn (Skytte, 2007: 72).

Andre vilkår, der kendetegner etniske minoritetsfamilier og især de børn, der vokser op i Danmark, er, at de i højere grad end andre børn i Danmark har forskellige tilhørsforhold til forskellige verdener. De skal navigere mellem forskellige kulturelle kontekster, repræsenteret af hhv. familien og det danske samfund, og skal balancere mellem forskellige holdninger, forventninger og identiteter (Mørck, 1998).

KULTUR, ETNICITET OG SOCIALT ARBEJDE

For at forstå, hvordan kultur tillægges betydning i det sociale arbejde, er man nødt til at forstå, hvordan borgeren konstrueres i dette arbejde. Det er vigtigt, at anbringelsessystemets parter er bevidste om de mange forståelser af kultur. Kultur er ikke noget, der er. Det er noget, der kommer til udtryk i bestemte kontekster over for bestemte mennesker.

Hvilken betydning tillægges kultur i det sociale arbejde? Nogle af de skævheder og problemer, der kan opstå i det sociale arbejde generelt, knytter sig bl.a. til socialarbejdernes magt til at definere borgeren, problemer og løsninger, da der er en fare for, at dette sker ud fra stereotyper (Skytte, 2007). En socialarbejder er, frivilligt eller ufrivilligt, i en særdeles magtfuld position (Ghosh, 2007). Socialarbejderen har magt til at definere og vurdere klienten og dennes problemer og livssituation, dvs. til at 'konstruere' klienten. Uanset om man som socialarbejder har sympati for borgeren eller ej, så bedømmes vedkommende ud fra, hvorvidt han eller hun opfylder normer, krav og forventninger, der knytter sig til 'den gode barndom' – 'det gode liv' – i stedet for at se på, hvilke kvaliteter m.m. der i givet fald ville være i hans eller hendes liv og for barnet (Egelund, 1997: 208). Her kan det være et problem, at socialarbejderen har én opfattelse af, hvad der er familiens problem og løsningen på problemet, mens familien kan have en anden oplevelse af både problemet og løsningen på problemet (Egelund, 1997: 215). At lave denne konstruktion sker i overensstemmelse med socialforvaltningens selvforståelse som en forvaltning, der hjælper og gør det gode, idet de reagerer og løser problemerne, som de forstår dem. Implicit i sagsbehandlingsarbejdet ligger den grundantagelse, at arbejdet udføres i den gode sags tjeneste. Det er således væsent-

ligt, at socialarbejdere er bevidste både om denne konstruktionsmagt og om, hvilke normer, krav og forventninger de baserer deres forhold til borgeren på.

INTERKULTUREL KOMPETENCE I SOCIALT ARBEJDE

Et anvendeligt redskab i arbejdet med etniske minoriteter er interkulturel kompetence, som handler om at have en overordnet bevidsthed om, hvordan og hvornår kultur spiller ind i de måder, folk handler på (Jensen, 2005). Begrebet interkulturel kompetence peger på, hvordan man kan blive opmærksom på, hvilke betydninger kultur har for personer, og hvordan disse betydninger påvirker mellem-menneskelige relationer. Begrebet er praktisk anvendeligt for socialarbejdere, og det bidrager til en øget indsigt i kommunikation.

Man kan identificere tre dimensioner i begrebet interkulturel kompetence: den vidensbaserede (kognitive) dimension, den følelsesbaserede (affektive) dimension og den kommunikative og adfærdsmæssige dimension (Jensen, 2005).

- Den vidensbaserede (kognitive) dimension handler om at se kultur som et fagområde, hvilket indebærer at erhverve viden om kultur gennem teori og praksis, og om at få en forståelse af både teoretiske kulturbegreber og hverdagens italesættelser af kultur i sprog og medier.
- Den følelsesbaserede (affektive) dimension handler om at respektere andre menneskers erfaringer som ligeværdige, selvom de måtte stride mod ens egne erfaringer. Denne dimension handler om empati og om at erkende, at man har forskellige erfaringer og derfor ofte vil agere forskelligt.
- Den kommunikative og adfærdsmæssige dimension indebærer bl.a., at man er i stand til at reflektere over, hvornår og hvordan ens egen etniske identitet spiller ind i kommunikationen mellem mennesker. Denne dimension handler om kulturel selvforståelse, om hvordan man konstruerer 'os' og 'dem' og om de tendenser, man kan have til fx at idealisere egne kulturelle værdier.

SAMMENFATNING AF KAPITEL 2

For at sikre lige muligheder og kontinuitet i det sociale arbejde med børn med etnisk minoritetsbaggrund er det vigtigt, at socialarbejderen har en vis kulturel indsigt. Som vi har beskrevet i dette kapitel, er kultur ikke nogen entydig og fast størrelse, og der findes flere forskellige opfattelser af, hvad kultur er. Man kan således tale om evolutionistiske og relativistiske kulturforståelser, der begge medfører tendenser til at skabe kulturelle stereotyper, som kan være uproduktive i det sociale arbejde med etniske minoriteter. Derimod stadfæster en kontekstuel kulturforståelse, at kultur skabes i sammenhæng med de kontekster, personer indgår i – og dermed også i situationer i det sociale arbejde. Indsigten i de forskellige forståelser af kultur kan bidrage til at skabe bevidsthed hos den enkelte socialarbejder om egen og samarbejdspartneres tilgang og forståelse af kultur. Overordnet implicerer en sådan indsigt, at det sociale arbejde er karakteriseret ved interkulturel kompetence, hvorigennem socialarbejderen bevidstgøres om de forskellige betydninger af kultur, der er til stede i arbejdet med etniske minoriteter. For eksempel kan det gøre socialarbejderen bevidst om tendenser til fx at stereotypificere borgere med etnisk minoritetsbaggrund på baggrund af kulturelle forudantagelser og fordomme. Som dette kapitel har beskrevet, må man ikke underkende, at kultur har en betydning. Denne betydning kan tilskrives familiebaggrund i bred forstand, som kan fortælle noget om, hvordan borgere med etnisk minoritetsbaggrund adskiller sig fra andre borgere ved at have andre livsvilkår. Dette emne vil blive uddybet i næste kapitel.

DET ER SÅLEDES VIGTIGT, AT SOCIALARBEJDEREN HAR FOKUS PÅ AT:

- Skaffe viden om og indsigt i forskellige kulturelle forståelser og tilgange.
- Reflektere over egen og nære samarbejdspartneres kulturelle forståelse og tilgang.
- Opnå selvindsigt og bevidsthed om egen kulturel forståelse.
- Styrke sin interkulturelle kompetence gennem nysgerrighed og åbenhed.

KAPITEL 3 BAGGRUND OG ÅRSAGER TIL ANBRINGELSE

Forskningen tyder på, at de anbragte minoritetsbørns sociale baggrund i stor udstrækning ligner baggrunden hos majoritetsfamilier til anbragte børn, eventuelt dog endnu mere forarmet. Der er, som i andre familier til anbragte børn, ofte tale om, at barnet vokser op hos moderen, der er alene med børnene. Familierne er præget af lavt uddannelsesniveau, høj arbejdsløshed, store økonomiske problemer og bolignød (Egelund & Hestbæk, 2003; Egelund et al., 2009; Skytte, 2007). Familier med etnisk minoritetsbaggrund kan desuden have været udsat for en række tab (tab af socialt netværk, social anseelse osv.) som følge af den forandringsproces, som migrationen indebærer (Skytte, 2007: 123).

I kapitlet gennemgår vi nyere kvantitative og kvalitative forskningsresultater, der omhandler socioøkonomiske vilkår for etniske minoritetsfamilier i Danmark, konsekvenser af migrationsprocessen og årsager til anbringelse af etniske minoritetsbørn.

FORSKELLEN PÅ INDVANDRERE, FLYGTNINGE OG ULEDSAGEDE FLYGTNINGEBØRN

'Personer med etnisk minoritetsbaggrund' dækker over en bred gruppe mennesker med forskellige kulturelle baggrunde og indvandringshistorier og kan derfor ikke skæres over én kam. I denne forbindelse er en vigtig skelnen i forhold til indvandringsituationen fx, om man er familiesammenført eller flygtning. Familiesammenførte indvandrere og flygtninge har forskellige livsvilkår, som kan indebære forskellige former for marginalisering. Flygtninge er i væsentlig højere grad i risiko for at være udsatte, fx i forhold til helbred.

Endnu en væsentlig skelnen går på indvandrere og efterkommere. Her betegnes forældre med etnisk minoritetsbaggrund generelt som indvandrere og deres børn som efterkommere. Det gør en forskel, om man er indvandret til eller født i Danmark, og disse to generationer har således også forskellige vilkår for at begå sig i det danske samfund. For eksempel kan forældrenes manglende uddannelse, arbejdsløshed, ringe kendskab til dansk sprog, kultur og det danske samfund have negativ effekt på børnenes fremtidsmuligheder. Forældrene kan samtidig

have forventninger, som børnene har svært ved at indfri, både hvad angår uddannelse og arbejde og på sigt familiens videreførelse i Danmark, hvilket kan komme til udtryk i konflikter mellem de to generationer (Jensen, 2009: 208).

Flygtninge og indvandrere kan have forskellige motiver til at flygte/migrere til Danmark. Flygtninge har ofte krigsoplevelser, traumer og tab som grundlag for at flygte, hvilket ikke gælder indvandrere generelt (Eriksen & Sørheim, 2000). Den gruppe, der kan siges at være mest belastet, hvad angår individuelle tab, er de uledsagede flygtningebørn (Christensen, 2006; Hannemann, 2003). De uledsagede flygtningebørn er endnu ikke grundigt forskningsmæssigt beskrevet, men vi ved, at de er adskilte fra en eller begge deres forældre eller omsorgspersoner, og at de flygter af grunde som vold, forfølgelse, seksuel udnyttelse, sult osv. (Ayotte i Hannemann, 2003: 63).

Skytte (2007) opregner syv forskellige typer af tab, som migranten i større eller mindre grad kan have været udsat for. Tabenes betydning for den enkelte afhænger blandt andet af personens motiv for at migrere, personens alder osv.

- Tab af socialt netværk
- Tab af umiddelbar gratifikation
- Tab af hidtidig uddannelses- og erhvervskompetence og den dertil knyttede sociale anseelse
- Tab af modersmål som alment kommunikationsmiddel
- Tab af kulturel identitet forstået som en alment kendt og accepteret kulturel identitet
- Tab af den hidtidige tilknytning til ens fædreland
- Yderligere individuelle tab.

Nogle af tabene er konkrete såsom tab af modersmål som alment kommunikationsmiddel. Andre tab er så subtile, at den enkelte person med etnisk minoritetsbaggrund måske ikke engang selv tænker over det. Dette gælder fx det, Skytte kalder for 'tab af umiddelbar gratifikation', som handler om oplevelsen af at blive set og at være et kendt ansigt i gadebilledet. Punktet 'yderligere individuelle tab'

er mere aktuelt for flygtninge og uledsagede flygtningebørn end indvandrere. Disse grupper vil ofte have gennemgået langt flere individuelle tab ved ankomsten til Danmark.

Ejrnæs & Skytte (1987) giver nogle praktiske anvisninger på, hvordan man som socialarbejder kan organisere og styrke modtagelsesarbejdet af nyankomne migranter. De anbefaler, at man lokalt udformer et informationsprogram med mulighed for dialog, med det formål at styrke de nyankomne etniske minoritetsforældre i etableringen af familieliv og forældreautoritet i Danmark. Se bilag 1 for en gengivelse i korte træk af Skyttes retningslinjer for et sådant informationsprogram.

MIGRATIONSPROCESSEN

Carlos E. Sluzki har, på baggrund af sit praktiske arbejde med etniske minoritetsfamilier, udviklet en model over migrationsprocessen med fem faser, som migranten generelt set gennemgår (Sluzki, 1979). Modellen har ikke indgået som et direkte grundlag for forskningsundersøgelser, men forskere som Aannestad (2004) og Skytte (2007) henviser til den som nyttig baggrundsviden for socialarbejderen i forhold til at forstå etniske minoriteters generelle erfaringer. Sluzki generaliserer migrationsprocessen i modellen med det formål at tydeliggøre forskellige typer af konflikter og symptomer, der har udspring i familiens forsøg på at mestre migrationserfaringen. Hver fase i modellen repræsenterer en periode i migrationsprocessen, der indeholder specifikke udfordringer som den etniske minoritetsfamilie konfronteres med.

Sluzki deler migrationsprocessen op i følgende fem faser, som uddybes nedenfor:

1. Forberedende fase
2. Selve migrationen
3. Periode med overkompensation
4. Periode med dekomensation
5. Transgenerationelle fænomener.

Fase 1 og 2 (den forberedende fase og selve migrationen) omhandler tiden før ankomsten til destinationslandet.

Her kan væsentlige konflikter handle om, hvem der har taget initiativet til migrationen, og hvordan den blev gennemført. Det er ikke sikkert, at alle familiemedlemmer var enige i beslutningen om at migrere, og dette kan i sig selv komme til at definere familiemedlemmernes rolle i familien efter ankomsten til Danmark, fx i forhold til, hvem der er helte og skurke. Desuden kan selve rejsen have udfordret og ændret familiens roller på forskellig måde.

Fase 3, 4 og 5 omhandler tiden efter ankomsten til Danmark og omfatter de forskellige strategier, som familien udøver i forsøget på at skabe sig et liv i det nye land. Først følger en periode med overkompensation (fase 3), hvor familien er fokuseret på overlevelse og derfor nedtoner alle interne konflikter. Fase 3 kan vare fra 6 måneder til 2 år (Skytte, 2007: 128). Denne fase afløses af den såkaldte 'dekompenationsfase' (fase 4), som optræder, når familien har opnået en vis forudsigelighed i tilværelsen i det nye land, hvilket giver plads til, at eventuelle undertrykte problemer kan komme op til overfladen. Det er i denne fase, at familiemedlemmerne kan låse sig fast i et sygdomsmønster eller begynde en afvigende adfærd med ungdomskriminalitet osv. for at kunne tackle eller udtrykke den akkumulerede stress, spændingerne og konflikterne (Skytte, 2007).

Udfordringerne behøver dog ikke at være slut, når fase 4 er gennemlevet. Migrationserfaringen kan have en negativ påvirkning på flere generationer. Fase 5, det Sluzki kalder 'transgenerationelle fænomener', er kendetegnet ved de såkaldte generationskonflikter, der er årsag til især anbringelser af piger med etnisk minoritetsbaggrund. Generationskonflikterne opstår, fordi de etniske minoritetsbørn ofte knytter hurtigere an til sprog og værdier i det nye land. Det kan medføre, at de gør oprør mod de anderledes regler, som forældrene håndhæver hjemme, i forhold til samvær med venner, indtagelse af alkohol etc. (Aannestad, 2004).

Familier med etnisk minoritetsbaggrund har alle erfaring med migrationsprocessen, også selvom der kan være stor forskel på, hvor mange ressourcer de selv har haft med sig, og karakteren af den modstand, de har mødt (Sluzki,

1979). De uledsagede flygtningebørn stikker lidt ud i forhold til Sluzkis fasebeskrivelse, fordi de ikke skal interagere direkte i forhold til tilstedeværende familiemedlemmer, og umiddelbart synes fase 5 (de transgenerationelle fænomener) ikke at være relevant for denne gruppe. Undersøgelser viser dog, at familien har stor betydning, også for uledsagede flygtningebørn, blandt andet fordi familiernes forventninger til børnene ved afskeden betyder meget for dem. Det er oplevelsen på asylcentre, at børnenes handlinger til en vis grad 'styres' af de fraværende forældre, der er meget nærværende i børnenes bevidsthed (Hannemann, 2003: 67).

Skytte (2007) har udviklet 'Kulturagrammet'. Kulturagrammet er en model, som socialarbejderen kan tage udgangspunkt i i sin udredning af etniske minoritetsfamilier. Formålet med modellen er at styrke socialarbejderens viden om den enkelte families migrationshistorie og værdimæssige og kulturelle særtræk. Modellen er gengivet i korte træk i bilag 2.

SOCIOØKONOMISKE VILKÅR FOR FLYGTNINGE OG INDVANDRERE I DANMARK

Personer med etnisk minoritetsbaggrund, der kommer til Danmark, skal etablere sig ud fra varierende socioøkonomiske vilkår, som kan have betydning for, hvordan integrationsprocessen forløber.

Det er forskelligt fra person til person, hvor længe en integrationsproces varer. Det afhænger af den enkeltes baggrund, ressourcer og motiver for at søge ophold i Danmark samt de krav, perspektiver og muligheder, som den enkelte bliver mødt med efter ankomsten. Integrationsloven i Danmark foreskriver, at den enkelte migrant, der ikke er selvforsørgende, hurtigt efter ankomsten skal i gang med sprogkurser, aktivering osv. Kommunerne har i henhold til integrationsloven forpligtelse til at iværksætte introduktionsprogrammer og aktiveringsprojekter for nyankomne udlændinge.

Som nyankommet til det danske samfund møder migranterne nogle samfundsmæssige vilkår, som ikke gælder for majoritetsbefolkningen. For det første er de lovmæssige

krav og vilkår til den enkelte etniske minoritetsborger i forhold til ansøgning om tidsubegrænset opholdstilladelse og familiesammenføring blevet skærpet i de senere år. For det andet vil nogle være omfattet af starthjælpen, der skaber en strukturel differentiering mellem de laveste indkomstgrupper i samfundet, hvor modtagerne af starthjælpen sættes i en ringere økonomisk situation end den tilsvarende majoritetsbefolkning.

I tillæg hertil står man som person med etnisk minoritetsbaggrund over for en forhøjet marginaliseringsrisiko på arbejdsmarkedet, fordi etniske minoritetsborgere – hvis de får job – typisk arbejder i konkurrenceudsatte virksomheder, der oftere er nødt til at fyre medarbejdere. Desuden er det typisk virksomheder, der ikke tilbyder efteruddannelse eller adgang til netværk, som kan åbne døre til andre eller måske bedre job. Personer med etnisk minoritetsbaggrund risikerer derfor at forblive fastlåste sammen med ligesindede, der ikke interagerer med andre grupperinger på arbejdsmarkedet (Ejrnæs, 2006). På boligmarkedet risikerer minoritetspersoner generelt set at havne i samme udsatte position som på arbejdsmarkedet igennem kombinationen af en svag økonomi, et behov for store boliger pga. store familier, et ringe netværk og en ringe viden om det danske boligmarked (Christiansen & Schmidt, 2002: 22).

ÅRSAGER TIL ANBRINGELSE AF ETNISKE MINORITETSBOERN

Undersøgelser, der beskæftiger sig med årsager til anbringelse af etniske minoritetsbørn, baserer deres resultater på socialarbejderens angivelser i anbringelsesjournalerne. Disse angivelser er baseret på socialarbejderens skøn i en bestemt kontekst, og resultaterne skal først og fremmest læses som tendenser frem for som faktuel viden.

Undersøgelser viser, at anbragte børn med etnisk eller blandet dansk og etnisk oprindelse overordnet set har sociale og psykiske problemer i samme omfang som etnisk danske børn, men minoritetsbørnene fordeler sig anderledes end majoritetsbørnene, hvad angår årsager til anbringelsen. Der er i Danmark kun sparsom forskningsbaseret viden om årsager til anbringelse af børn med etnisk minoritetsbaggrund. De resultater, der foreligger, er desuden

ikke repræsentative på landsplan (Egelund & Hestbæk, 2003: 249). Det er dog muligt at trække nogle linjer frem, hvad angår årsager til anbringelsen:

- Børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes relativt hyppigere pga. omsorgssvigt, mishandling og fysiske skader, bl.a. opstået ved afstraffelse i opdragelsesøjemed, end andre anbragte børn.
- Børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes relativt sjældnere pga. forældrenes eller den unges eget rusmiddelmisbrug end andre anbragte børn (Egelund & Hestbæk, 2003: 248).

Resultaterne ovenfor kan hverken be- eller afkræftes i SFI's forløbsundersøgelse (2008) pga. et ringe antal besvarelser. Men billedet understøttes af en større norsk undersøgelse, der er baseret på anbringelsesjournaler for 200 børn (Bø, 2004b: 1). Målet med undersøgelsen er at finde ud af, om årsagerne for anbringelse af hhv. etniske minoritetsbørn og etniske majoritetsbørn er de samme. Undersøgelsen viser, ligesom de danske undersøgelser, at de to grupper overordnet set anbringes af samme årsager, men at de fordeler sig forskelligt. Mest markant forholder det sig med hensyn til forældrenes misbrug, der sjældent angives som begrundelse for anbringelsen af et barn med etnisk minoritetsbaggrund, men er en hyppig årsag til, at de sociale myndigheder griber ind over for familier med etnisk majoritetsbaggrund. Omvendt anbringes minoritetsbørn hyppigt på baggrund af vold i hjemmet, mens dette sjældent angives som årsag for majoritetsbørn. Når det gælder årsager, der bunder i barnets egen opførsel, så nævnes kriminalitet dobbelt så ofte som årsag hos børn med etnisk minoritetsbaggrund som hos børn med etnisk majoritetsbaggrund. Derimod anbringes majoritetsbørn lidt hyppigere end minoritetsbørn som følge af eget misbrug (Bø, 2004b).

KØN

Forskning i både Danmark og Norge viser, at der er forskellige anbringelsesproblematikker for piger og drenge i pubertetsalderen med etnisk minoritetsbaggrund (Bø, 2004b; Hannemann, 2003; Rasmussen, 2004; Aannestad, 2004). Bø

påpeger i sin undersøgelse fra Norge (2004), at disse problematikker har rod i generationskonflikter, der er en langt hyppigere henvendelsesårsag blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund end blandt etnisk norske unge (Bø, 2004b).

Forskningen nævner især to årsager til anbringelse af piger med etnisk minoritetsbaggrund: Den første årsag er, at pigerne tildeles et for stort ansvar for familien, hvor moderen typisk er eneforsørger og ikke har kunnet magte ansvaret for børnene, fx pga. sygdom. Pigerne har derfor skullet fungere som en voksen med et stort omsorgsansvar for de yngre søskende. Denne anbringelsesårsag angår især den ældste datter, der typisk selv henvender sig til børneværnet (Bø, 2004b; Rasmussen, 2004; Aannestad, 2004). Den anden årsag er, at familien ønsker døtrenes loyaltitet i forhold til kulturelle normer, mens døtrene selv ønsker en selvstændighed, som de oplever hos deres jævnaldrende (Egelund et al., 2009: 142).

Forskningen beskriver andre årsager til, at drenge med etnisk minoritetsbaggrund anbringes: Drengene kommer oftest fra socialt belastede og såkaldt dårligt integrerede familier. De har adfærdsmæssige problemer i kombination med problemer i både skole og familie (Hannemann, 2003). Drengene kommer fra familier i opløsning, hvor enten den enlige mor ikke kan magte dem længere, eller hvor faderen ikke kan være en rollemodel for sønnen. Dette kan skyldes, at faderen er uden arbejde og status i det danske samfund, og at det på den baggrund er svært for ham at sætte sig i respekt hos den unge. Skolen kan i sig selv være en markant marginaliseringsfaktor, hvor mange etniske minoritetsdrenge har oplevet mange nederlag. Mange af drengene har oplevet adskillige skoleskift og er særdeles dårligt funderede fagligt (Hannemann, 2003, Bø, 2004b).

SAMMENFATNING AF KAPITEL 3

Formålet med kapitel 3 er at give indblik i nogle overordnede forskelle i forhold til, hvilken baggrund personer med etnisk minoritetsbaggrund kommer fra, og hvilke årsager der typisk angives som grundlag for anbringelser af børn med etnisk minoritetsbaggrund.

Personer med etnisk minoritetsbaggrund er ikke en homogen gruppe. Personens status, det vil sige om vedkommende er indvandrer, efterkommer, flygtning eller et uledsaget flygtningebarn, kan medføre nogle forskellige vilkår i forhold til at etablere et nyt liv i Danmark. Dette gælder også motivet til at migrere, tab som følge af migrationen, og hvor i migrationsprocessen personen er. De socioøkonomiske vilkår, som personer med etnisk minoritetsbaggrund lever under, kan være forskellige fra etnisk danske som følge af lovgivningsmæssige krav og vilkår vedrørende opholdstilladelse og familiesammenføring, starthjælp og vanskeligheder ved at finde fodfæste på arbejdsmarkedet og boligmarkedet.

Børn med hhv. majoritetsetnisk og minoritetsetnisk baggrund anbringes overordnet set af samme årsager, men med forskellig fordeling. Børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes relativt hyppigere pga. omsorgssvigt, mishandling og fysiske skader og relativt sjældnere pga. forældrenes eller den unges eget rusmiddelmisbrug.

Der er tendens til, at piger og drenge med etnisk minoritetsbaggrund anbringes af forskellige årsager: Pigerne er udsatte i forhold til konflikter i hjemmet, hvad angår deres rolle i samfundet og forpligtelser i familien. Drengene anbringes oftere, fordi familierne er i opløsning, hvor moderen ikke kan magte dem længere, og faderen ikke kan være en rollemodel, fordi han er uden arbejde og status i det danske samfund.

DET ER PÅ DENNE BAGGRUND VIGTIGT, AT MAN I DET SOCIALE ARBEJDE HAR FOKUS PÅ:

- Personer med etnisk minoritetsbaggrund er ikke en homogen gruppe.
- Forskellige migrationsbaggrunde og -processer har betydning for den enkeltes ressourcer og udgangspunkt for at være i Danmark.
- Socioøkonomiske vilkår, som personer med etnisk minoritetsbaggrund lever under, kan være forskellige fra etnisk danske, bl.a. som følge af lovgivningsmæssige krav og vilkår.
- Særlige problemstillinger og konflikter i familien, der kan tilskrives migrations- og integrationsprocesser.

KAPITEL 4 MØDET MELLEM SOCIALARBEJDERE OG FAMILIER MED ETNISK MINORITETSBAKGRUND

Nyere forskning omkring børn med etnisk minoritetsbaggrund bidrager til en belysning af, hvilken betydning kultur og etnicitet har i anbringelsesager. Denne forskning belyser kultur og etnicitet ved, i højere grad end tidligere, at inddrage socialarbejderne, de anbragte børn og deres familiers syn på anbringelsen.

Tilbagevendende temaer i undersøgelserne er: kommunikationen mellem socialarbejdere og etniske minoritetsfamilier, inddragelse af forældre og børn i sagsbehandlingen, socialarbejdernes kendskab til børnenes baggrund og spørgsmålet om ligestilling, ligebehandling og anerkendelse af kulturel identitet. Alle temaerne har på hver deres måde rod i hensynet til det anbragte barns sprog, kultur, etnicitet og religion, jf. Børnekonventionen og serviceloven.

I kapitlet refererer vi først til de undersøgelser, der beskriver socialarbejdernes arbejde med familier med etnisk minoritetsbaggrund, og til sidst i kapitlet refererer vi til undersøgelsesresultater, der omhandler minoritetsbørnene og deres forældres syn på samarbejdet med socialarbejderen.

KOMMUNIKATION

Flere danske undersøgelser peger på, at socialarbejdere oplever arbejdet med familier med etnisk minoritetsbaggrund som mere ressourcerkævende end arbejdet med majoritetsfamilier (Egelund & Thomsen, 2002; Hannemann, 2003; Møller & Skytte, 2004; Skytte, 2002). Forløbsundersøgelsen af anbragte børn (SFI, 2008) viser, at anbringelsesstederne vurderer forældresamarbejdet signifikant forskelligt, afhængigt af om barnet har etnisk dansk eller etnisk minoritetsoprindelse. Hvor 57-58 pct. af anbringelsesstederne mener, at de har et godt eller virkelig godt samarbejde med forældrene til børn med etnisk majoritetsbaggrund eller børn med blandet etnisk majoritets- og minoritetsbaggrund, så er det kun 30 pct. af anbringelsesstederne, der vurderer, at de har et godt samarbejde med forældrene til børn med etnisk minoritetsbaggrund (Egelund et al., 2008: 236). Hvis man spørger socialarbej-

derne hvorfor, bunder samarbejdsproblemerne med familier med etnisk minoritetsbaggrund ofte i kommunikationsproblemer i bred forstand.

Kommunikationsproblemer omfatter alt fra problemer med at forstå hinandens sprog til problemer med at kommunikere og forstå betydningen af den andens begreber og værdier (Hannemann, 2003, Larsen, 2009):

- *Sprogproblemer:* Socialarbejder og familie har svært ved at forstå hinandens modersmål.
- *Problemer med tolk:* Det kan være svært at skaffe egnede tolke, tolkningen kan have en ringe kvalitet, og forældre med etnisk minoritetsbaggrund ønsker i visse tilfælde ikke selv, at der er en tolk til stede, fordi de er bange for at miste anonymiteten i forhold til deres etniske gruppe.
- *Problemer med at formidle systemets regler:* Familier med etnisk minoritetsbaggrund kan have et ringe kendskab til reglerne i det danske system – også de usagte.
- *Problemer med at formidle og forstå centrale værdier:* Socialarbejderne beretter, at de kan have problemer med at oversætte centrale begreber såsom 'følelsesmæssig udvikling' eller 'familieterapi'. Socialarbejderne er tilsvarende usikre i forhold til at vurdere kvaliteten af samværet mellem forældre og børn med etnisk minoritetsbaggrund.

De kommunikative udfordringer fortsætter ude i institutionerne, hvor socialarbejderne fortæller om vanskeligheder med at formidle institutionens regler og værdier til forældrene med etnisk minoritetsbaggrund. Desuden beskriver socialarbejderne også, at børnene, der typisk er langt bedre funderet i det danske sprog end deres forældre, selv kan have svært ved at forstå komplekse danske begreber (Hannemann, 2003).

De svære betingelser for en konstruktiv dialog mellem socialarbejderne og familierne med etnisk minoritetsbaggrund forøger risikoen for uoverensstemmelser i forhold til anbringelsesindsatsen (Hannemann, 2003). Alligevel er der ikke grund til at antage, at minoritetsforældrene er mere kritiske over for den danske børneforsorg end majoritetsforældrene (Christensen, 1998; Skytte, 2007: 232). En gennemgående kritik fra forældre til anbragte børn, uanset etnisk baggrund, handler om, at forældrene ikke føler sig forstået eller hørt, og de føler, at sagsbehandleren ikke interesserer sig for deres opfattelse af situationen (Christensen, 1998: 13). Alligevel sker langt de fleste anbringelser i Danmark med forældrenes samtykke. Ifølge Mette Larsens undersøgelse (2009) af børn med etnisk minoritetsbaggrund i familiepleje, strækker medarbejderne i Københavns Kommune sig langt for at undgå, at en sag går over i tvang, ved at forsøge at skabe en fælles problemforståelse. Én medarbejder fra et socialcenter udtaler, at det hjælper, hvis man taler meget længe med forældrene om, at deres barn skal anbringes (Larsen, 2009: 45). Larsen stiller herefter spørgsmålstegn ved, om det at tale 'meget længe' virkelig skaber en fælles forståelse, "eller om der snarere er tale om, at forældrene kapitulerer, fordi de efterhånden indser, at de er magtesløse i mødet med systemet, og at synlige udtryk for modstand og modvilje blot risikerer at forringe deres muligheder for at være sammen med deres barn" (Larsen, 2009: 46).

Hannemann & Hansen (2005) giver nogle praktiske anvisninger til socialarbejderen i forhold til, hvordan man kan arbejde med tolk i dialogen med familier med etnisk minoritetsbaggrund, der ikke kan tale dansk. Hannemann & Hansens 'huskeliste' i forhold til arbejdet med tolk er anført i bilag 3.

INDDRAGELSE AF ETNISKE MINORITETSFAMILIER

Forskningen herhjemme peger på, at inddragelse af børn og forældre i anbringelsessager har betydning for et godt anbringelsesforløb (Hestbæk et al., 2006: 44). I Anbringelsesreformen fra 2006 er der ligeledes fokus på inddragelse af både børn, unge og deres forældre: Af Servicelovens § 19 fremgår det, at kommunalbestyrelsen skal sikre, at de opgaver og tilbud, der omfatter børn, unge og deres

familier, udføres i samarbejde med forældrene og på en sådan måde, at det fremmer børns og unges udvikling, trivsel og selvstændighed. Det fremgår desuden af § 47, at kommunalbestyrelsen skal overveje, hvordan der kan ske en systematisk inddragelse af familie og netværk (www.retsinformation.dk).

Resultater af forløbsundersøgelsen for anbragte børn (Egelund et al., 2008) viser som sagt, at der er markant flere tvangsanbringelser af børn med etnisk minoritetsoprindelse. På baggrund deraf er det heller ikke overraskende, at anbringelsesstederne i undersøgelsen vurderer forældresamarbejdet signifikant forskelligt, afhængigt af om barnet har etnisk majoritets- eller minoritetsoprindelse (Egelund et al., 2008: 236). Desuden tilskynder anbringelsesstederne, ifølge deres egen selvrapporterede adfærd, majoritetsforældrene en smule mere end minoritetsforældrene til at tage eller opretholde kontakten til barnet (Egelund et al., 2008: 237).

Larsen (2009) konkluderer på baggrund af interviews med otte medarbejdere fra to socialcentres børnefamilie-teams, at de interviewede medarbejdere tilsyneladende ikke inddrager forældre med etnisk minoritetsbaggrund i forbindelse med valg af plejefamilie. Årsagerne hertil er flere; bl.a. beskriver Larsen, at medarbejderne er bange for, at det kan komme til at tage for megen tid, hvis de skal afdække forældrenes ønsker, og at det kan være vanskeligt at samarbejde med forældrene i forhold til valg af plejefamilie, hvis forældrene ikke er enige i, at deres barn skal anbringes. Medarbejderne beskriver også, at de har erfaring for, at det kan være svært at finde plejefamilier med specifikke etniske, kulturelle, sproglige og religiøse baggrunde, og de spørger ikke til forældrenes ønsker, fordi de ikke vil give dem falske forhåbninger (Larsen 2009: 58).

Hannemanns undersøgelse (2003) er bl.a. baseret på 17 interviews med en række forskellige socialarbejdere og resultaterne fra et såkaldt 'inspirationsforum', hvor en gruppe på 10 professionelle fra praksisfeltet diskuterede anbringelsesarbejde. Socialarbejderne i undersøgelsen opfatter de etniske minoritetsfamilier som meget res-

sourcesvage, hvilket kan vanskeliggøre samarbejdet. Desuden besværliggøres samarbejdet af, at der ofte er flere samarbejdspartnere i etniske minoritetsfamilier, som de professionelle skal forholde sig til. Derudover peger socialarbejderne blandt andet på, at det, de opfatter som familiernes lukkethed og skamfølelse omkring problemerne, besværliggør processen (Hannemann, 2003: 53).

Larsen konkluderer, at det udfyldte visitationsskema fra den kommunale sagsbehandler ikke nødvendigvis afspejler forældrenes ønsker til en plejefamilie, men lige så vel kan være baseret på medarbejderens eget skøn. Når medarbejderne spørger ind, er det typisk spørgsmål i forhold til geografi – hvor familien skal bo – og om der må være andre børn. ”Spørgsmål vedrørende forældrenes ønsker og krav til eksempelvis plejefamiliens etnicitet, tro og sproglige kompetencer afdækkes øjensynligt ikke, eller i hvert fald ikke konsekvent” (Larsen, 2009: 59).

KENDSKAB TIL BØRNEBAGGRUND

Forskning viser, at en grundig udredning af børnesager øger sandsynligheden for, at man vælger de rigtige foranstaltninger for det pågældende barn og dermed skaber nogle bedre anbringelser (Hestbæk et al., 2006). En af konsekvenserne af den manglende inddragelse af de etniske minoritetsforældre er, at børnenes sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund ikke er synlig i børneforsørgens journaler (Skytte, 2007: 224). Flere undersøgelser påpeger, at der ikke tages hensyn til et barns modersmål ved anbringelse uden for hjemmet. Børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes overvejende på steder, hvor personalet har dansk baggrund, og hvor der alene tales dansk med børnene (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004; Møller & Skytte, 2004; Skytte, 2002). Det forekommer også, at de anbringende socialarbejdere ikke ved, hvilket sprog der er barnets modersmål. De ved blot, at barnet ikke taler dansk som modersmål (Egelund et al., 2004: 310; Skytte, 2002: 120).

Anbringelser af børn med etnisk minoritetsbaggrund i omgivelser, der fx ikke taler barnets modersmål, behøver ikke at give umiddelbare kommunikationsproblemer, da barnet ofte taler udmærket dansk. Men anbringelsen kan

have den konsekvens, at barnet ikke har mulighed for sideløbende at udvikle sit modersmål. Barnets manglende mulighed for at videreudvikle sit modersmål kan få betydning for kontakten til forældre og ikke mindst bedsteforældre eller slægtninge i oprindelseslandet (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004; Hannemann, 2003; Møller & Skytte, 2004; Skytte, 2005). Kommunikationsproblemer er således ikke en ukendt problemstilling i indvandrer- og flygtningefamilier, hvor de forskellige generationer har rod i hver deres sprog (Skytte, 2007: 228).

LIGESTILLING

Et tilbagevendende undersøgelsestema handler om socialarbejdernes anerkendelse af kulturel forskellighed eller mangel på samme (Hannemann, 2003; Hannemann og Hansen, 2005; Skytte, 2005; Skytte, 2007; Ulvik, 2005). Forskningen viser, at anbringelser, der ikke tager det nødvendige hensyn til kontinuitet i forhold til barnets sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund, ser ud til at være udbredt i Danmark lige nu (Egelund, Hestbæk & Andersen, 2004; Skytte, 2002; Skytte, 2007).

Hannemann & Hansen (2005) viser, på baggrund af interviews med 7 kommunalt ansatte sagsbehandlere, hvordan de anbringende myndigheder prioriterer i forhold til anbringelser af børn med etnisk minoritetsbaggrund: ”Når et barn eller en ung skal anbringes, tages der først og fremmest udgangspunkt i de særlige sociale og behandlingsmæssige problematikker. Dernæst undersøger sagsbehandlerne, hvor der er ledige pladser, og først herefter kan der eventuelt tages særlige nødvendige hensyn, som kan have med etnicitet at gøre” (Hannemann & Hansen, 2005: 43).

Skytte diskuterer, om børn med etnisk minoritetsbaggrund anbringes under vilkår, der ligestiller dem med andre anbragte børn og unge, når socialarbejderen ikke lægger vægt på at sikre kontinuitet i forhold til barnets sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund (Skytte, 2007: 223). Skytte pointerer, at et barn med etnisk minoritetsbaggrund lærer at begå sig på majoritetssamfundets arenaer ved at blive anbragt i en etnisk majoritetsfamilie. Ved at støtte op om barnets forbindelse til sin etniske

baggrund, anerkender man barnets specifikke livshistorie og familierelationer.

Forskerne giver forskellige bud på årsagerne til, at socialarbejdere i høj grad undlader at inddrage barnets sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund i vurderinger og handlinger, der vedrører anbringelse. Egelund og Thomsen (2002) skriver, at sagsbehandlerne er tilbageholdende over for anbringelser af etniske minoritetsbørn, medmindre der er tale om ekstreme situationer. Dette skyldes, at de løsninger, der er til rådighed, ikke kan leve op til Børnekonventionens krav. Ifølge Skytte (2002) er socialarbejderne prægede af den samfundsmæssige diskurs, de indgår i. En diskurs, som Skytte i 2002 beskriver som værende præget af idealer, hvor beskyttelsen af de danske værdier er i højsædet. Ud fra denne ideologi gør socialarbejderne børnene en tjeneste, når de anbringer dem hos etniske majoritetsforældre. En anden årsag er ifølge Skytte, at socialarbejderne arbejder ud fra en antagelse om, at de ved, hvad der er bedst for børnene, uden at de behøver at spørge først.

Larsen (2009) giver en årsagsforklaring, der ligner Skyttes, idet hun påpeger, at de medarbejdere, hun interviewede, mangler viden om området. Hun oplevede i sin interviewrunde, at kun én ud af otte medarbejdere husker at have kendskab til de anbefalinger, der er angivet i Børnekonventionen i henhold til anbringelse af børn med etnisk minoritetsbaggrund (Larsen, 2009: 61). Larsen interviewede både medarbejdere, der forholdt sig positivt til 'de andres kultur', og som arbejdede for, at barnet kunne bevare sin tro og sit modersmål uden for hjemmet, og medarbejdere, der mente, at de gjorde barnet en tjeneste ved at anbringe det i en etnisk dansk plejefamilie (en assimileringstilgang) (Larsen, 2009: 66). Larsen konkluderer, "at medarbejderne generelt mangler viden om området, og at de, fordi Børnekonventionens artikel 9, 20 og 30 ikke er indarbejdet i serviceloven (jf. indledningen), i høj grad baserer deres vurderinger og handlinger i sager om anbringelse af etniske minoritetsbørn på personlige holdninger til integration" (Larsen, 2009: 51).

Både Skytte (2007) og Hannemann & Hansen (2005) giver

praktiske anvisninger på, hvordan man som socialarbejder kan sikre kontinuitet for barnet med hensyn til sprog, kultur, etnicitet og religion ved anbringelser. I bilag 4 har vi anført Skyttes liste over basale kvalitetskrav til anbringelsessteder for etniske minoritetsbørn og Hannemann & Hansens retningslinjer for socialarbejdere på institutioner, der skal modtage børn med etnisk minoritetsbaggrund.

FORÆLDRENE OG ANBRINGELSESSYSTEMET

De etniske minoritetsforældre ligner på mange områder andre forældre til anbragte børn. De kan have erfaringer med en række sammenfald af sociale problemer. Som indvandrere eller flygtning i Danmark møder de nogle yderligere udfordringer, som beskrevet i forrige kapitel (Hannemann & Hansen, 2005; Møller & Skytte, 2004).

I Hannemann & Hansens (2005) interview med fem forældre med etnisk minoritetsbaggrund til i alt syv anbragte børn har de fleste af forældrenes synspunkter ikke noget med deres minoritetsbaggrund at gøre: Forældrene beskriver anbringelsen som et voldsomt indgreb, at de oplever deres besøg på institutionen som ydmygende og konfliktfyldte i forhold til personalet, at forholdet til socialarbejderne er præget af en asymmetri i magtforholdet, og at de oplever hverken at blive set, hørt eller værdsat af socialarbejderne.

Direkte adspurgt svarer alle fem forældre, at det har betydning for dem, at der bliver taget hensyn til deres families særlige kultur, sprog, religion og etnicitet under anbringelsen. Tre af forældrene betoner vigtigheden af, at det religiøse tilhørsforhold bliver respekteret, mens det for de to andre især er betydningsfuldt, at deres børn kender til familiens etniske og kulturelle baggrund, herunder sprog. Selvom samtlige forældre udtrykker ønske om, at institutionen tager hensyn til familiens sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund, angiver de ikke nogen standardløsninger på hvordan. Ifølge Hannemann & Hansen er løsningerne individuelle og kræver, at pædagogerne spørger den enkelte forælder (Hannemann & Hansen, 2005: 41). Det kan være højst forskelligt, hvad der har betydning for den enkelte forælder – hvordan, hvorfor og

hvornår. Dette vil vi belyse yderligere i afsnittet: 'Kultur er ikke bare kultur' nedenfor.

Møller & Skytte (2004) placerer de 11 interviewede forældre i deres undersøgelse i tre grupper, ud fra hvordan de forholder sig til anbringelsen på interviewtidspunktet: a) 'den uforståelige anbringelse' (forældrene føler sig ikke anerkendte, men ser sig selv som magtesløse, ekskluderede og diskriminerede); b) 'den håndterbare anbringelse' (forældrene har opgivet at få deres børn hjemgivet og arbejder i stedet på at få det bedst mulige ud af situationen, som den er; c) 'den meningsfulde anbringelse' (forældrene føler sig afklarede i forhold til anbringelsen af deres barn, og de udtrykker ikke, at de har konflikter omkring etnicitet og kultur). Forskerne pointerer i forhold til ovenstående, at anbringelsesforløbet ikke skal opfattes som et statisk billede, men som en proces, der kan ændre sig med tiden.

Undersøgelsen af forældrenes opfattelser af anbringelsen som hhv. 'uforståelig', 'håndterbar' og 'meningsfuld' vidner om, at der er flere forskellige opfattelser på spil blandt etniske minoritetsforældre. Kultur har dog betydning for de fleste af forældrene i begge undersøgelser. Møller & Skytte gør opmærksom på, at den manglende hensyntagen til forældrenes sprog, kultur, etnicitet og religion i anbringelsesforløbet:

- Forringer nogle forældres mulighed for at opnå anerkendelse i deres forskellige sociale fællesskaber.
- Forringer muligheden for at skabe konstruktive relationer med deres børn og egne forældre.
- Forringer muligheden for, at forældrene kan opnå en oplevelse af sammenhæng i deres liv og dermed mestre anbringelsen (Møller & Skytte, 2004: 170).

SPROG SOM REDSKAB FOR FØLELSER OG EN KOGNITIV FORSTÅELSE AF OMVERDENEN

Sprog udgør et særligt dilemma for etniske minoritetsfamilier. Forskellige undersøgelser peger på sproget som en vigtig mulighed for kontakt mellem mennesker. Samtidig

kan sproget virke fremmedgørende og skabe afstand, i hvert fald hvis man ikke kan tale ordentligt sammen. Sprog er ikke bare ord og grammatik, men også et redskab for følelser og kognitiv forståelse af omverdenen, herunder kulturelle værdier og normer (Hannemann & Hansen, 2005; Larsen, 2009; Møller & Skytte, 2004). De etniske minoritetsforældre til anbragte børn har dog et forskelligt syn på vigtigheden af, at børnene udvikler kommunikative kompetencer på modersmålet under anbringelsen (Møller & Skytte, 2004: 138). De 11 forældre med etnisk minoritetsbaggrund til anbragte børn i Møller & Skyttes undersøgelse (2004) fokuserer på forskellige sproglige problemstillinger og løsningsstrategier. På den baggrund har Møller & Skytte opdelt dem i tre grupper:

- *Forældre, der har en dansksproget strategi* vægter det danske sprog, fordi de mener, at det er vigtigt, at børnene bliver gode til dansk. Disse forældre er typisk selv gode til dansk, men gruppen omfatter også forældre, der ikke selv behersker det danske sprog, men som alligevel vægter børnenes dansksprogede kompetenceudvikling højest.
- *De sprogbekymrede forældre* er bange for, at børnenes manglende muligheder for at udvikle modersmålet under anbringelsen vil vanskeliggøre deres egne muligheder for at kommunikere med børnene i fremtiden.
- *De sprogpluralistisk indstillede forældre* har selv gode kommunikative kompetencer og kan håndtere situationer i forskellige sproglige kontekster. Disse forældre er ikke bekymrede for deres børns sproglige udvikling, men værdsætter, at børnene udvikler flere sprog (Møller & Skytte 2004: 139).

Det er overraskende for Møller & Skytte, at flere af de forældre, som i samtalen med dem har vanskeligt ved at kommunikere på dansk, ikke omtaler det som et problem, at deres børn i dag kun kan tale dansk, fordi de har været anbragt i etniske majoritetsfamilier (Møller & Skytte, 2004: 148). Møller & Skytte giver to mulige årsagsforklaringer på det: 1) at forældrene ønsker at skåne deres børn for de

problemer, de selv konfronteres med i hverdagen som minoritet i et majoritetssamfund, og 2) at forældrene har svært ved at forholde sig til, at den ensidige satsning på udvikling af børnenes danskundskaber kan betyde, at de selv bliver frataget muligheden for nuanceret sproglig kommunikation med deres børn (Møller & Skytte, 2004).

BØRNE OG ANBRINGELSESSYSTEMET

I Hannemann & Hansens interviewundersøgelse (2005) indgår 20 børn og unge, 10 drenge og 10 piger. Af de interviewede har seks etnisk dansk baggrund, mens de resterende 14 har anden etnisk baggrund end dansk. Ud over disse interviews foretager forfatterne også interviews med tre unge kvinder, som tidligere har været anbragt. Alle tre har en blandet etnisk baggrund. De unge, der er anbragte på interviewtidspunktet, lægger først og fremmest vægt på aspekter med generel betydning for alle anbragte unge, mens de aspekter, der har at gøre med deres kultur, etnicitet og sprog, bliver nævnt som noget sekundært. De unge taler fx om vigtigheden af, at pædagogerne laver ting sammen med børnene, at de ikke skal være sure, men være gode til at lytte og lægge mærke til det enkelte barn. Børnene ønsker dog også, at pædagogerne anerkender deres erfaringer og kompetencer fra livet før anbringelsen, hvilket kan tolkes som et udtryk for et ønske om kontinuitet.

Hannemann & Hansen kommer ikke med noget bud på, hvorfor de anbragte børn er tilbageholdende i forhold til at udtale sig om deres særegne sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund. Børnene siger fx alle, at religion og tro er en privat sag. De mener godt, at de kan dyrke deres religion, hvis de vil. Alligevel ved en ung dreng ikke, om han kan holde ramadan på institutionen, selvom han har et ønske om det (Hannemann & Hansen, 2005). Kun ét barn udtrykker, at det kunne være positivt, hvis der var ansat voksne med anden etnisk baggrund end dansk på institutionen – eller var tilknyttet institutionen som kontaktpersoner. De andre har tilsyneladende aldrig tænkt tanken og mener umiddelbart ikke, at det har betydning for dem.

Hos de tidligere anbragte unge er der et markant større fokus på etnicitet, og hvad bruddet i forhold til deres etniske baggrund har betydet for deres liv, end hos de unge,

der er anbragt på undersøgelsestidspunktet. Ingen af de tre tidligere anbragte unge kvinder oplever, at nogen interessererede sig for deres baggrunde under anbringelsen og slet ikke for deres families etnicitet, sprog, kultur eller religion. Det var fx ikke noget, som pædagogerne havde sat sig ind i, inden børnene/de unge blev anbragt. Dette er i tråd med anbringelsesstedernes egne udsagn om, at de ikke kan lave pædagogiske særforanstaltninger over for etniske minoriteter ud over elementære hensyn til særlige madvaner, tøj- og musikstil (Hannemann, 2003; Hannemann & Hansen, 2005).

De tidligere anbragte unge kvinder oplevede desuden, at pædagogerne *under* anbringelsen heller ikke var opmærksomme på deres etniske baggrund. Hvis der fx var uroligheder i den unges hjemland, fyldte det meget i den unges tanker, men det var ikke noget, som pædagogerne talte med den unge om. Samtidig var der ikke nogen af de voksne omkring den unge, der fortalte om hendes oprindelsesland og forholdene dér. En af de tidligere anbragte kvinder fortalte, at hun var sikker på, at det var et forfærdeligt land, hun kom fra, og at ingen fra dette land klarede sig godt i Danmark (Hannemann & Hansen, 2005).

I en norsk undersøgelse understreger de unge også, at det er særdeles vigtigt for dem, at institutionspersonalet hjælper dem med at bibeholde eller reetablere kontakten til familien. Ofte lægger familien afstand til de unge pga. skam etc. (Rasmussen, 2004).

I Hannemann & Hansens undersøgelse (2005) understreger de tidligere anbragte kvinder – i modsætning til de unge, der er anbragt på interviewtidspunktet – vigtigheden af at have rollemodeller med samme etniske baggrund som dem selv ansat på institutionen. ”En af kvinderne havde ingen oplevelse af, at de professionelle omkring hende nogensinde hjalp hende med at finde positive rollemodeller fra hendes hjemland. Det var først noget hun opdagede i sit voksenliv. Undervejs i sin opvækst gjorde hun selv alt for at undgå, at der blev sat fokus på hendes etniske baggrund. Hun ville helst bare være dansk og have lyst hår og blå øjne og være ligesom de andre danske børn” (Hannemann & Hansen 2005: 47).

Betydningen af rollemodeller, i form af at de unge er etnisk matchet med socialarbejderne, vægtes også i en britisk undersøgelse om udslusning af unge i alderen 16-21 år med forskellige etniske baggrunde. En etnisk matchet rollemodel er, ifølge Barn, særlig vigtig i den fase, hvor den unge skal sluses ud i samfundet (Barn et al., 2005).

Alle tre kvinder i Hannemann & Hansens undersøgelse (2005) oplevede deres etniske minoritetsbaggrund som en ekstra bagage, der kom oven i alle de andre svigt, de som anbragte børn havde været udsat for. En af kvinderne fortalte, at hun hele sit liv havde følt, at hun skulle bevise, at hun kunne blive til noget, *selvom* hun havde en anden etnisk baggrund end dansk. Hannemann & Hansen taler i den sammenhæng om, at unge anbragte med etnisk minoritetsbaggrund er dobbeltmarginaliserede. Ud over de sociale og måske behandlingsmæssige problemer, som de deler med andre anbragte børn med etnisk majoritetsbaggrund, skal de også slås med sproglige, kommunikative og integrationsmæssige problemer i det danske samfund. Og måske skal de ud over dette kæmpe med udstødelse af deres egen familie og deres miljø (Hannemann & Hansen, 2005: 25).

KULTUR ER IKKE BARE KULTUR

I enkelte undersøgelser er børn og deres forældre blevet interviewet med henblik på at finde ud af, hvad sprog, kultur, etnicitet og religion betyder for det enkelte barn eller den enkelte forælder med etnisk minoritetsbaggrund. Undersøgelserne påpeger enstemmigt, at sprog, kultur, etnicitet og religion betyder noget forskelligt for den enkelte, og at de forskellige aspekter tillægges forskellig vægt (Hannemann & Hansen, 2005; Larsen, 2009; Møller & Skytte, 2004). Både de anbragte børn med minoritetsbaggrund og deres forældre ser først og fremmest sig selv som individer, og de ønsker at blive mødt som de individuelle personligheder, de er.

I forhold til det anbragte barn vil betydningen af den etniske minoritetsbaggrund typisk være afhængig af alder: Mindre børn har andre behov end større børn og unge. Små børn vil være afhængige af støtte og hjælp til at bevare kontinuitet i vedligeholdelse og udvikling af eksem-

pelvis modersmål, mens større børn og unge ofte selv har mulighed for vedligeholdelse af et netværk, hvor modersmålet måske indgår (Hannemann & Hansen, 2005: 25; Larsen, 2009).

I Larsens undersøgelse (2009) har de fem interviewede børn forskellige holdninger til plejefamiliens etnicitet. I undersøgelsen deltager både børn, der ikke har konkrete ønsker til plejefamiliens etnicitet, børn, hvor den minoritetsetniske identitet betyder meget, og som ønsker en plejefamilie med samme etniske baggrund som forældrene, og børn, der først og fremmest ønsker at blive set som etnisk danske, og som ønsker at komme i en etnisk dansk plejefamilie (Larsen, 2009).

Larsen anbefaler på den baggrund, at de professionelle tager udgangspunkt i det konkrete barns ønsker og behov, og at de anlægger en mere individuelt orienteret tilgang: "For megen fokus på etnicitet kan skygge for at se andre væsentlige behov hos børnene. Fx er identiteten som københavnere for et barn vigtigere end den etniske identitet, og derfor er det vigtigere, hvor plejefamilien geografisk bor, end plejefamiliens etnicitet. Tilsvarende er et andet barn optaget af et bedre match mellem plejefamiliens og hans mors uddannelsesmæssige baggrund, værdier og normer, men uinteresseret i forhold vedrørende etnicitet" (Larsen, 2009: 93).

Hannemann & Hansens (2005) konklusion svarer til Larsens: Den etniske minoritetsbaggrund har forskellig vægt i de unges identitetsopfattelse. Der er dog ikke tvivl om, at etniciteten – det ikke-danske i bagagen – har betydning for samtlige unge med etnisk minoritetsbaggrund (Hannemann & Hansen, 2005: 27). I forhold til venner og fritid betyder den etniske minoritetsbaggrund tilsyneladende ikke så meget for hovedparten af de anbragte børn og unge. Det betyder mere at være i samme situation: Fx at være ung, at kunne lide den samme musik og at have det fælles vilkår at være anderledes (minoritet i et majoritets-samfund) (Hannemann & Hansen, 2005: 28).

Billedet gentager sig i Larsens (2009) interviews med tre enlige forældre og et ægtepar, alle med etnisk minoritets-

baggrund. Forældrenes ønsker i forbindelse med valg af plejefamilie til deres børn er meget forskellige. Én forælder har fx eksplicit ønsket etniske danske plejeforældre, en anden har ønsket en muslimsk afrikansk plejefamilie, mens de øvrige to familier slet ikke er optagede af etnicitet. ”Selv om materialet er spinkelt, afspejler mangfoldigheden i forældrenes svar, at man ikke på forhånd kan gå ud fra, at forældre til enhver tid ønsker, at deres børn anbringes i plejefamilier, der har baggrunde, der matcher deres egne” (Larsen, 2009: 69). Dermed ikke sagt, at sprog, kultur, etnicitet og religion er uvæsentligt i anbringelsessager. Larsens pointe er, at det er nødvendigt at gå i dialog med forældrene om deres ønsker for at finde ud af, hvordan disse aspekter bedst kan tilgodeses (Larsen, 2009).

SAMMENFATNING AF KAPITEL 4

Formålet med kapitel 4 er at belyse, hvilke temaer der får betydning, når socialarbejdere møder familier med etnisk minoritetsbaggrund i anbringelsessager. Vigtige aspekter handler om kommunikation, inddragelse og forståelse af kulturens betydning i forhold til den enkelte person med etnisk minoritetsbaggrund. Mangler socialarbejderen at arbejde med ét af de tre aspekter, går det også ud over de to andre, og dermed påvirkes kvaliteten af anbringelsen i forhold til at sikre barnet lige muligheder, at anbringelsen er til barnets bedste og at sikre kontinuiteten i barnets liv.

Et godt samarbejde, god kommunikation og gensidig forståelse har stor betydning for, om anbragte børn får et

godt anbringelsesforløb. Socialarbejdere oplever samarbejdet med etniske minoritetsfamilier som ressourcetrækkende pga. sprogproblemer, vanskeligheder ved at kommunikere regler og værdier, og fordi familier med etnisk minoritetsbaggrund kan opleves som ressourcetsvage og lukkede. Mange forældre, og herunder også forældre med etnisk minoritetsbaggrund, føler sig ikke hørt og forstået, og de oplever ikke, at socialarbejderen interesserer sig for deres situation.

Anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund betoner vigtigheden af, at socialarbejderen laver ting med dem og er gode til at lytte og lægge mærke til det enkelte barn. Betydningen af sprog, kultur, etnicitet og religion udtrykker børnene som noget sekundært. Børn med etnisk minoritetsbaggrund, der ser tilbage på deres anbringelse, udtrykker sig anderledes. De mener, at deres særlige sprog, kultur, etnicitet og religion er og var vigtige aspekter i deres liv, som de ønskede, at der var taget højde for under anbringelsen. Sprog, kultur, etnicitet og religion er centralt i forhold til at sikre kontinuiteten for barnet – herunder den fortsatte kontakt til forældre og familie. Men sprog, etnicitet, kultur og religion har forskellig betydning og gives forskellig vægt af det enkelte anbragte barn og den enkelte forælder. Det er derfor vigtigt, at socialarbejderen bruger sin viden om betydningen af sprog, kultur, etnicitet og religion i anbringelsessager, men altid med udgangspunkt i det enkelte individ.

DET ER VIGTIGT, AT MAN I DET SOCIALE ARBEJDE HAR FOKUS PÅ AT:

- Kommunikation med og inddragelse af familie og barn i anbringelsesprocessen forhøjer chancerne for et godt anbringelsesforløb.
- Kendskab til barnets sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund er nødvendigt, hvis kontinuiteten i forhold til barnets baggrund skal sikres under anbringelsen.
- Sprog, kultur, etnicitet og religion har forskellig betydning for den enkelte.

KAPITEL 5

SAMMENFATNING

Formålet med denne oversigt er at give et overblik over den nyeste forskning om anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund og at opstille nogle råd og anbefalinger til socialarbejdere i dette praksisfelt. Oversigten er udarbejdet i forbindelse med Servicestyrelsens projekt om hvervning af og støtte til plejefamilier, der tager imod børn med etnisk minoritetsbaggrund. Oversigten fokuserer primært på resultater fra den nyeste skandinaviske kvantitative og kvalitative forskning på området.

Anbringelsesarbejdet med familier med etnisk minoritetsbaggrund tager afsæt i Børnekonventionen og service-loven, som har det formål at sikre børn lige rettigheder, lige muligheder og kontinuitet i anbringelsen. Hvis socialarbejderen skal sikre, at barnet anbringes i overensstemmelse med loven, kræver det ofte nogle anderledes overvejelser og hensyn fra socialarbejderens side end ved anbringelser af børn med etnisk majoritetsbaggrund. Dette fordrer et hensyn til barnets etniske, religiøse og sproglige baggrund, eller overordnet barnets kulturelle baggrund. Netop den kulturelle dimension kan være svær at håndtere i det sociale arbejde. Denne oversigt bidrager med nogle værktøjer til, hvordan dette arbejde kan foregå.

Som nogle af de nævnte undersøgelser om etniske minoritetsbørns og -forældres møde med socialarbejdere viser, har kultur ikke noget bestemt indhold, men tillægges forskellige betydninger. Således er kultur ikke nogen entydig størrelse, men skabes i sammenhæng med de kontekster, personer indgår i. Det er derfor vigtigt, at man først og fremmest erkender, at mennesker har forskellige forståelser af kultur. En sådan indsigt kan bidrage til at skabe bevidsthed hos den enkelte socialarbejder om egen og andres tilgang til og forståelse af kultur, herunder hvordan etniske minoriteter italesættes i den overordnede samfundsmæssige kontekst. Overordnet implicerer en sådan indsigt, at det sociale arbejde er karakteriseret ved interkulturel kompetence.

Selvom kultur i denne betydning ikke kan optræde som entydig forklaringsfaktor, kan man dog tale om, at det kulturelle kan have en betydning, først og fremmest i form af familiebaggrund og individets socialisering i familien,

hvilket skaber særlige opvækstvilkår. Dette åbner op for særlige fokusområder som migrationsformer og -processer, der kan fortælle noget om de særlige livsvilkår og problematikker, der kendetegner børnene og deres familier.

Forskningen viser, at kommunikation med, inddragelse af og kendskab til familier med etnisk minoritetsbaggrund har stor betydning for, om anbragte børn med etnisk minoritetsbaggrund får et godt anbringelsesforløb. Alle tre aspekter er nødvendige i forhold til at sikre kontinuitet i relation til barnets sproglige, kulturelle, etniske og religiøse baggrund. Balancegangen handler om at erkende, at kultur har betydning, men forskellig betydning for børn og forældre med etnisk minoritetsbaggrund, og det er derfor vigtigt, at socialarbejderen bruger sin kulturelle indsigt og samtidig altid tager udgangspunkt i det enkelte individ.

BILAG 1

MODTAGELSE SARBEJDET I FORHOLD TIL NYANKOMNE MIGRANTER

Ejrnæs & Skytte (1987) anbefaler, at der etableres en møderække i kommunalt regi, hvor forældre med etnisk minoritetsbaggrund sammen kan modtage og diskutere informationen. Nedenfor har vi anført deres retningslinjer for et sådant informationsprogram, gengivet i korte træk:

- Informationen skal være konkret, virkelighedsnær og handle om de lokale forhold, der hvor familien bor.
- Informationen skal være relevant, dvs. afstemt efter modtagergruppens behov.
- Informationen skal gives på det rette tidspunkt i forhold til modtagergruppens alders- og familieforhold og deres sociale og psykiske situation.
- Informationen skal kunne danne grundlag for forældrenes valg, dvs. at informationen må gives således, at der fremtræder reelle valgmuligheder.
- Informationen skal også handle om undertrykkelses-, udstøddelses- og marginaliseringsmekanismerne i det danske samfund.
- Informationen skal tilrettelægges og formidles ud fra kendskab til den konkrete migrantgruppes økonomiske, sociale, kulturelle og religiøse baggrund samt dens aktuelle livssituation her i Danmark ud fra en indsigt i den konkrete migrantgruppes samlede situation og ikke ud fra et dansk middelklasse- og assimilationsperspektiv.
- Informationen skal følges op.
- Informationen skal kunne bearbejdes i migranternes egne netværk og organisationer.
- Informationen og formidlingsplanen skal udarbejdes af eller i samarbejde med repræsentanter for den konkrete migrantgruppe.

BILAG 2

KULTURAGRAMMET

For at styrke udredningsarbejdet af familier med etnisk minoritetsbaggrund har Skytte udviklet kulturagrammet på baggrund af en idé fra Elaine Congress. Kulturagrammet kan bruges som en model for, hvilke elementer socialarbejderen kan medtænke i udredningen af en konkret familiekultur. Modellen omfatter relevante spørgsmål til en families værdimæssige, kulturelle særtræk. Familiens adfærd, vaner og materielle forhold, såsom bolig, økonomi mv., er ikke en del af kulturagrammet. Her gengiver vi kulturagrammet i kort form. For uddybende beskrivelser se fx Skytte (2007: 82).

1. Hvor længe har familien været her i landet? Vær opmærksom på, at enkelte familiemedlemmer ofte ankommer til landet på forskellige tidspunkter.
2. Migrationsårsag og opholdstilladelsesgrundlag.
3. Karakteren af forholdet til oprindelseslandet.
4. Familierelationer.
5. Socialt netværk. Her er det vigtigt at afdække familiens netværk både i forhold til minoritets- og majoritetsborgere i Danmark.
6. Modersmål – sprog talt i hjemmet, slægten og det sociale netværk.
7. Værdigrundlag i forhold til familieliv.
8. Værdier omkring uddannelse og arbejde.
9. Sundhedsopfattelse.
10. Betydningen af vanskelige hændelser (kriseudløsende begivenheder).
11. Religion – og dens betydning i familiens hverdagsliv.
12. Hvilke livsplaner har forældrene for sig selv og børnene?

BILAG 3

BRUG AF TOLK

Hannemann & Hansen (2005) understreger i deres undersøgelse, at ansvaret for en tolket samtales forløb og styring altid er socialarbejderens, og at en samtale gennem tolk kræver både viden og øvelse (Hannemann & Hansen, 2005). Vi har gengivet en huskeliste, som de har udarbejdet til socialarbejderen til brug ved tolkede samtaler.

FØR SAMTALEN

- Husk, at alt skal tolkes. Derfor tager samtalen mindst dobbelt så lang tid, som når det foregår uden tolk. Alt skal siges to gange, og nogle ting og sammenhænge skal måske forklares mere indgående eller på en anden måde end til etnisk danske familier.
- Aftal, hvor lang tid samtalen skal vare (også af hensyn til tolken).
- Brug aldrig venner, naboer, familie eller børn som tolke – de er ikke neutrale og kan let komme i en loyalitetskonflikt eller få kendskab til emner, som er dem uvedkommende. En tolk skal være uddannet og professionel.
- Tolken må ikke have personligt kendskab til familien.
- Tolken skal være neutral og gengive det, der bliver sagt, og hvis muligt med samme vendinger. Tolken skal tale i 1. person. Eksempelvis skal tolken sige: ”Jeg vil gerne tale med dig om ...”.
- Vær opmærksom på, at tolkens og dit eget køn kan have en betydning i visse sammenhænge.
- Vær opmærksom på din påklædning – hvad signalerer du?
- Vær opmærksom på, at nogle emner kan være tabu i andre lande.
- Hav i baghovedet, at det er muligt, at dele af samtalen ikke vil forstås af alle, der er til stede.
- Bestil en tolk i god tid og tjek altid, at tolken taler den rigtige dialekt i forhold til brugeren.
- Vær opmærksom på, at telefontolkning kan være en mulighed i en akut situation. Telefontolkning bør aldrig vare over 10 minutter og bør kun benyttes akut ved korte, enkle samtaler og beskeder.
- Det kan være en fordel, at det er den samme tolk, der kommer til en familie hver gang.
- Gør dig etiske og faglige overvejelser om tolkens rolle og funktion.
- Afklar på forhånd, hvad tolkens og din egen rolle skal være.
- Snak med tolken om forventninger i forhold til fleksibilitet og tid. Brug 5 minutter til at sætte tolken ind i sagen inden samtalen.
- Sørg for, at samtalen foregår under fysiske rammer, der understøtter kommunikationen.

VED HJEMMEBESØG

- Ved hjemmebesøg aftales, hvor tolk og rekvirent mødes, og at parterne går ind sammen og forlader familien sammen.
- Spørg tolken om mulige koder for god opførsel i den pågældende familie, fx: skoene af eller særlige høflighedsnormer.

UNDER SAMTALEN

- Præsenter dig selv og tolken, inden samtalen starter.
- Giv tolk og familie/barn mulighed for at hilse på hinanden og overholde høflighedsnormerne, inden samtalen starter.

- Fortæl altid om tolkens og din egen tavshedspligt. Både socialarbejdere og tolken har tavshedspligt i forhold til tredjepart i personsager. Det er strafbart at bryde sin tavshedspligt.
- Fortæl også om tolkens opgave under samtalen. Fortæl, at alt, der bliver sagt, vil blive oversat.
- Tænk over deltagernes placering i lokalet. Lav ikke alliancer. Alle parter skal sidde eller stå, så de kan have øjenkontakt med hinanden.
- Tal kort og klart og hold mange pauser, når du taler gennem tolk. Korte sætninger. Få sætninger ad gangen. Hold pause hver 45. minut ved længere samtaler.
- Tal direkte til forældrene/barnet gennem tolken. Det vil sige: Hav øjenkontakt med forældrene/barnet, ikke tolken, når du snakker.
- Snak aldrig i 3. person, men henvend dig direkte til forældrene/barnet i 1. person.
- Vær opmærksom på, at din stemmeføring og dine bevægelser understøtter dit budskab.
- Undgå ironi, slang, humor og metaforer. Det er svært at oversætte fra et sprog til et andet.
- Tjek med ekstra spørgsmål om dit budskab/spørgsmål er blevet forstået og rigtigt oversat.
- Vær opmærksom på, at en god dialog også afhænger af den non-verbale kommunikation: kropssprog, øjenkontakt, tonefald, påklædning, mimik m.m.
- Hvis du fornemmer, at der er noget galt i kommunikationen, så bed enten tolken eller forældre/barn om at uddybe, hvad der foregår.
- Afslut samtalen med et resumé af samtalen og af de aftaler, der er blevet indgået. Tjek, om forældre/barn og du er enige i de konklusioner, I er kommet frem til.

EFTER SAMTALEN

- Hvis der er planlagt flere samtaler, kan der eventuelt aftales tid for næste samtale, inden tolken går. Så er der større chance for, at den samme tolk kan komme.
- Brug 5 minutter på at evaluere samtalen med tolken efter mødet.
- Tolken telefonnummer må ikke udleveres til familien uden tolkens tilsagn.

BILAG 4

KVALITETSKRAV TIL ANBRINGESESSTEDET I FORHOLD TIL ANBRINGELSE AF BØRN MED ETNISK MINORITETS-BAGGRUND

Vi gengiver her i kort form Skyttes (2007) liste over grundlæggende kvalitetskrav til anbringelsessteder for børn med etnisk minoritetsbaggrund. Listen er tænkt som en støtte for socialarbejderen, når han eller hun skal finde egnede anbringelsesforanstaltninger for børn med etnisk minoritetsbaggrund. Den enkelte socialarbejder må tilføje de krav, der knytter sig til det konkrete barns behovs-, udviklings- og opdragelsesomsorg (Skytte, 2007: 234).

- Anbringelsesstedet skal acceptere, at Danmark er et kulturkomplekst samfund.
- Anbringelsesstedet skal ville og kunne støtte barnet i at udvikle et konstruktivt forhold til sin egen familie.
- Anbringelsesstedet skal reelt ville og kunne samarbejde med barnets familie.
- Anbringelsesstedet skal ville og kunne minimere barnets fremmedgørelse fra egen families miljø og netværk.
- Anbringelsesstedet skal kunne og ville støtte barnet i at udvikle kompetencer til at mestre livet i et samfund præget af etnisk diskrimination.
- Anbringelsesstedet skal ville og kunne styrke barnet i at forholde sig konstruktivt til den etniske identitet, som hhv. barnet selv, barnets forældre og deres miljø samt majoritetssamfundet vil definere barnet ind i.
- Husk hele barnet!

Ovenstående suppleres af Hannemann & Hansen (2005), der giver råd til, hvordan man på døgninstitutionen kan bidrage til, at det anbragte barn med etnisk minoritetsbaggrund kan udvikle sine sproglige kompetencer, så det mestrer dansk som andetsprog. Det skal understreges, at udviklingen af dansk som andetsprog ikke er tænkt som

en erstatning for barnets kontakt til og viden om sin etnisk sproglige baggrund (Hannemann & Hansen, 2005).

- Overvej, om I på institutionen har personale, der er kvalificerede i forhold til at støtte børns udvikling af dansk som andetsprog. Hvis ikke, sørg da for at udvikle sådanne kvalifikationer i personalegruppen gennem kursus- og uddannelsesforløb.
- Se på barnets samlede sproglige kompetence som en ressource, og fokuser ikke på barnets ringe udviklede dansk.
- Vær gode sprogmodeller: Tal tydeligt og langsomt, og vælg ord og sætninger, der passer til barnets sproglige niveau.
- Sæt ord på alt, og henvend dig direkte til barnet.
- Giv barnet lyst til at kommunikere ved at etablere en positiv og tæt relation til barnet.
- Styrk barnets selvtillid ved at mobilisere al den viden, barnet har, som ikke har noget med sproglige kompetencer at gøre.
- Arranger voksenstyrede aktiviteter i små grupper, således at barnet får mulighed for at tilegne sig nyt og afprøve allerede tilegnet sprog.
- Forbered barnet på fælles aktiviteter på en måde, så barnet ikke skal bruge alle sine ressourcer på at finde ud af, hvad der skal ske, og hvad der forventes af det.
- Accepter, at barnet bruger ord fra begge sprog i samme sætning. Det vil oftest være udtryk for, at barnet begynder at føle sig mere tryk på begge sprog og derfor tør eksperimentere mere. Blanding af sprogene er således en naturlig del af en tosproglig udvikling.
- Prøv at sikre, at barnet altid har en voksen, som han/hun kan kommunikere med, og som prøver at forstå barnet, uanset hvilket sprog barnet bruger.

- Korrigér med måde. Tænk over, hvilken betydning fejlen har for forståelsen, før du retter. Det er nemt at tage modet fra et barn. Ret derfor fortrinsvis ting, der har betydning for forståelsen, og som er vigtige for, at barnet kan komme igennem med sit budskab.

LITTERATUR

- Barn, R., Andrew, L. & Mantovani, N. (2005): *Life after Care: A Study of Young People from Different Ethnic Groups*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Bø, B.P. (2004a): Overrepræsentation av innvandrerungdom i barnevernet – realitet eller fiksjon? I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikelsamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Bø, B.P. (2004b): Hva slags problemer fører til søknad om plass på en barnevernsinstitusjon? I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikelsamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Christensen, E. (1998): *Anbringelser af børn: En kvalitativ analyse af processen*. København: Socialforskningsinstituttet 98:2.
- Christensen, E. (2006): *Uledsagede asylansøgerbørn*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christiansen, C.C. & Schmidt, G. (2002): *Mange veje til integration. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om etniske minoriteter*. København: Socialforskningsinstituttet 02:25.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Lausten, M., Knudsen, L., Olsen, R.F. & Gerstof, F. (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 08:23.
- Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet 03:04.
- Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2007): Små børn anbragt uden for hjemmet. Resultater fra et dansk longitudinelt studie af anbragte børn fra 1995-kohorten. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2007/2, 120-133.
- Egelund, T., Hestbæk, A.-D. & Andersen, D. (2004): *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet 04:17.
- Egelund, T., Jakobsen, T.B. & Hammen, I. (2009): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 10:06.
- Egelund, T. & Thomsen, S.A. (2002): *Tærskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningers vurderinger i børnesager*. København: Socialforskningsinstituttet 02:13.
- Ejrnæs A. (2006): *Fleksibilitet – mangfoldighed eller segregering. En analyse af den etniske opdeling på det private arbejdsmarked*. Ph.d.-afhandling. Institut for Samfundsvidenskab & Erhvervsøkonomi. Roskilde Universitetscenter.
- Ejrnæs & Skytte (1987): *Oplysningsvirksomhed over for indvandrere og flygtninge – en vigtig form for forebyggende social arbejde*. Upubliceret artikel. Den Sociale Højskole i København.
- Eriksen, T.H. & Sørheim, T.A. (1994): *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Eriksen, T.H. & Sørheim, T.A. (2000): *Kulturforskelle – Kulturmøder i praksis*. Munksgaard Danmark.
- Ghosh, F. (2007): Magt og intersektionalitet i socialt arbejde. Oslo: Universitetsforlaget. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 2007/4, s. 320-332.
- Hagen, G. & Qureshi, N.A. (1996): *Etnisitet i sosialt arbeid: arbeid med etniske minoriteter i barnevern og social sektor*. Oslo: Tano Ashehoug.

- Hannemann, N. (2003): *Fokus på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Hillerød: Udviklings- og Formidlingscenter for Socialt Arbejde med Unge.
- Hannemann, N. & Hansen, S.P. (2005): *Fra udfordring til udvikling. Fokus på kvalitets- og metodeudvikling i døgninstitutioners arbejde med børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.
- Hestbæk A.-D., Lindemann, A., Nielsen, V.L., Christoffersen, M.N. (2006): *Nye regler – Ny praksis. Ændringerne i servicelovens børneregler 2001. Afslutningsrapport*. Odense og København: Styrelsen for Social Service og Socialforskningsinstituttet 06:10.
- Jenkins, R. (1996): *Social Identity*. London: Routledge.
- Jensen, I. (2005): *Grundbog i kulturforståelse*. Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, T. G. (2009): "Årsager til marginalisering blandt etniske minoritetsbørn og -unge", i regeringens arbejdsgruppe for bedre integration (eds.): *Rapport om marginaliserede nydanske børn og unge*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.
- Larsen, M. (2009): *Børn med etnisk minoritetsbaggrund i familiepleje. Perspektiver på anbringelse i Københavns Kommune*. København: Center for familiepleje, Socialforvaltningen, Københavns Kommune.
- Møller, S.N. & Skytte, M. (2004): *Mit barn er anbragt. Etniske minoritetsforældres fortællinger*. København: Socialforskningsinstituttet 04:16.
- Mørck, Y. (1998): *Bindestregs-Danskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. København: Forlaget Sociologi.
- Prieur, A. (1999): Arvens modsigelser – et generationsperspektiv i indvandrerforskningen. *Social Kritik*, 65, s. 4-19.
- Rasmussen, M. (2004): Innvandrerungdommens oplevelse av oppholdet på norsk barnevernsinstitusjon – kontakt med familie, skoleprestasjoner og fremtidsplaner. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelssamling*. Oslo: HiO-rapport 19.
- Skytte, M. (2002): *Anbringelse af etniske minoritetsbørn – om socialarbejders vurderinger og handlinger*. Lund: Lund Dissertations in Social Work 11.
- Skytte, M. (2005): Anbringelse af etniske minoritetsbørn. I: Munch, A. (red.): *Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge: en antologi*. Aabenraa: UFC Børn og Unge og KABU.
- Skytte, M. (2007): *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sluzki, C. E. (1979): Migration and Family Conflict. *Family Process*, 18/4, s. 379-390.
- Socialjura, (2009): *FN's Konvention om Barnets Rettigheder*. <http://www.socialjura.dk/index.php?id=4524>.
- Socialministeriet (2006): *Vejledning om særlig støtte til børn og unge og deres familier. Vejledning nr. 3 til serviceloven*. Socialministeriet, Socialfagligt Center.
- Ulvik, O.S. (2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement; en kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortællinger*. Doktorafhandling. Oslo: Psykologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008): Into Adulthood: A Follow-Up Study of 718 Young People Who Were Placed in Out-of-Home Care during Their Teens. *Child and Family Social Work*, 13/2, s. 144-155.
- Wikan, U. (2002): *Generous Betrayal: Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: Chicago University Press.

Aannestad, N. (2004): Aktør eller offer? En intervjuundersøkelse med sju unge innvandrerdøtre i kontakt med det norske barnevernet. I: Bø, B.P., Rasmussen, M. & Aannestad, N. (red.): *Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelsamling*. Oslo: HiO-rapport 19.

INTERNETSIDER

www.retsinformation.dk

VIL DU VIDE MERE?

Læs alt om kampagnen her: www.etniske-plejefamilier.servicestyrelsen.dk

Denne pjece er en del af et samlet materiale, der skal understøtte projektet
Hvervning af og støtte til plejefamilier for børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund.

KONTAKT:

Servicestyrelsens konsulent
Kirsten Brun
E-mail: kbr@servicestyrelsen.dk
Mobil: 41 93 25 45

**FORSKNING I
ANBRINGELSER**

SFI DET NATIONALE
FORSKNINGSCENTER
FOR VELFÆRD

SERVICESTYRELSEN